

Erja Laukkanen

**LASTEN OSALLISUUDEN LISÄÄMINEN VARHAISKASVATUKSESSA
PIENRYHMÄTOIMINNAN KAUTTA**

**LASTEN OSALLISUUDEN LISÄÄMINEN VARHAISKASVATUKSESSA
PIENRYHMÄTOIMINNAN KAUTTA**

Erja Laukkanen

Opinnäytetyö

Kevät 2015

Sosiaalian koulutusohjelma

Oulun

ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ylempi ammattikorkeakoulututkinto,
sosiaalialan koulutusohjelma

Tekijä: Laukkanen, Erja

Opinnäytetyön nimi: Lasten osallisuuden lisääminen varhaiskasvatuksessa pienryhmätoiminnan kautta

Työn ohjaajat: Siira, Helena & Koivisto, Markku

Työn valmistuslukukausi ja -vuosi: Kevät 2015

Sivumäärä: 67 + 10

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on lasten osallisuuden lisääminen Rovaniemen kaupungin Kiekerön päiväkodissa. Tavoitteena on kehittää jo olemassa olevia tai aivan uusia osallisuutta lisääviä toimintamenetelmiä. Kehitettävistä toimintamenetelmistä on tarkoitus saada pysyvä tapa toimia päiväkodissa sekä tehdä arjesta toimivampi.

Opinnäytetyö toteutettiin osallistavan toimintatutkimuksen menetelmin. Kehittämistyö alkoi nykytilanteen kartoituksella, jonka aikana työyhteisö havainnoi ja pohti millaisia osallistavia toimintamenetelmiä oli jo käytössä ja mikä Shierin osallisuuden taso tällä hetkellä toiminnalla tavoitettiin. Toteutusvaiheessa työyhteisö valitsi kehitettävän toimintamenetelmän ja asetti tavoitteet kehittämis-työlleen. Kehitettäväksi lasten osallisuutta lisääväksi menetelmäksi työyhteisö valitsi pienryhmätoiminnan. Tässä vaiheessa asetettiin tavoite myös sille, mihin Shierin osallisuuden tasoon kehittämistyöllä pyrittiin. Toimintamenetelmien arviointi ja havainnointi vaiheessa arvioitiin toimintamenetelmän toimivuutta arjessa havainnoinnin ja muistiinpanojen avulla. Loppuvaiheessa arvioitiin kehittämistavoitteiden saavuttamista sekä kehittämistyön vaikutuksia.

Pienryhmätoiminnan kehittämisen kautta lasten osallisuus ja sen mahdollisuudet lisääntyivät, arjen sujuvuus parani ja lapsi-aikuinen välinen vuorovaikutus syveni ja lisääntyi. Aikuisten suhtautuminen pienryhmätoimintaan ja lasten osallisuuteen muuttui positiivisemmaksi kehittämistyön aikana ja työn kehittäminen nähtiin jatkossakin tärkeänä myös ammatillisen kehittymisen kannalta.

Asiasanat: lapset, osallisuus, varhaiskasvatus, pienryhmätoiminta

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences

Master Degree Programme in Social and Health Care
Social Services

Author: Laukkanen, Erja

Title of thesis: Enhancing Children's Participation by working in the Small Groups

Supervisors: Siira, Helena & Koivisto, Markku

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2015

Number of pages: 67 + 10

This paper reports a study, which aims to enhancing children's participation in the day-care center of Kiekerö in Rovaniemi. The aim is to develop methods that could be used as tools to enhance children's participation in the everyday life of the day-care center.

The research method applied in this study is a participatory action research. The method of enhancing children's participation that was used in this particular study was working in the small groups. The research data consisted of literature review, the memos from staff evaluation meetings, the observation notes done by the researcher and the personal evaluation forms from staff. The data was analyzed with content analysis.

The results of this study show that by working in the small groups the participation of children enhanced, everyday life in day-care center became more fluent and the interaction between the child and the adult increased. According to the results, during a development process sentiments for working in the small groups and for enhancing children's participation became more positive. Applying the method also increased the appreciation of children's participation among the adults. These results make it possible for children's participation to increase at day-care center of Kiekerö.

Keywords: children, participation, early childhood education, working in the small groups

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	YHTEISKUNNALLINEN NÄKÖKULMA LASTEN OSALLISUUTEEN	9
3	LASTEN OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA	11
4	SHIERIN OSALLISUUDEN TASOMALLI	14
5	LASTEN OSALLISUUS ROVANIEMEN KAUPUNGIN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMASSA	18
6	KEHITTÄMISTYÖN TAVOITEET JA METODOLOGISET VALINNAT	22
6.1	Toimintatutkimus	23
7	TOTEUTUS.....	26
7.1	Suunnitteluvaihe.....	28
7.2	Nykytilanteen kartoitus.....	28
7.3	Osallistavan toimintamenetelmän käyttöönotto.....	32
7.3.1	Pienryhmätoiminta eli pienryhmäpedagogiikka	36
7.4	Toimintamenetelmien arviointi	38
7.5	Havainnointi ja arviointi	40
8	KEHITTÄMISTYÖN ARVIOINTIASETELMA.....	45
9	LOPPUARVIOINTI.....	50
9.1	Johtopäätökset.....	54
10	TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	56
11	POHDINTA	58
	LIITTEET	67

LIITE 1 Kirjallisuuskatsauksen teokset

LIITE 2 Pienryhmätoiminnan kehittäminen osallisuutta lisäävänä toimintamenetelmänä

LIITE 3 Arviointi lapsen osallisuuden lisääntymisestä pienryhmätoiminnan kautta

1 JOHDANTO

Valtioneuvoston periaatepäätös lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmasta 2012 - 2015 (2011) tähtää siihen, että kaikille lapsille ja nuorille luodaan enemmän ja yhtäläisiä mahdollisuuksia koulutuksessa ja työmarkkinoilla. Kaikkien lasten ja nuorten aktiivista kansalaisuutta ja sosiaalista osallisuutta edistetään. Ohjelmassa lapsi ja nuori näyttäytyy kansalaisena, ryhmän ja perheen jäsenenä sekä yksilönä. Osallisuuden nostaminen yhdeksi kehittämisohjelman kärjeksi tarkoittaa mm. lasten ja nuorten kuulemisen sekä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien lisäämistä nykyisestä. Osallistumisen tapoja tulee edistää lasten ja nuorten arkisissa toimintaympäristöissä kuten kouluissa ja oppilaitoksissa, varhaiskasvatuksessa sekä myös harrastuksissa. Osallisuus on laaja käsite, ja sillä tarkoitetaan eri yhteyksissä eri asioita. Osallisuuden tunteen nähdään syntyvän osallistumisen ja vaikuttamisen kautta. Lapsi ja nuori voi kokea olevansa osallinen omassa yhteisössään ja suomalaisessa yhteiskunnassa, kun hän käy koulua, opiskelee, tekee työtä, harrastaa ja vaikuttaa niin omissa asioissaan kuin lähiympäristönsä tai laajemmin yhteiskunnan asioihin. Aktiivisen kansalaisuuden valmiudet ja sosiaalisen osallisuuden kokeminen ovat politiikan ja samalla yksilön kasvun keskiössä.

Osallisuus käsitteenä tarkoittaa ihmisen henkilökohtaista kokemusta päättämisestä ja asioihin vaikuttamisesta sekä sitoutumista, joka syntyy näiden kokemusten kautta. Osallisuus voidaan määritellä yksilön kokemukseksi omien kykyjen riittävydestä, oman roolin merkityksellisyydestä ja vastuun saamisesta omassa yhteisössä. (Parikka–Nihti & Suomela 2014, 47.)

Rovaniemen kaupungin asukkaiden osallisuuden ja vaikuttamisen kehittämisohjelman 2013–2016 (21) mukaan osallisuus on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen vaikuttamista sekä kokemuksen myötä syntyvää sitoutumista. Osallisuus on hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävä tekijä. Kehittämisohjelman yhdessä toteuttamisella luodaan monipuoliset mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa kaikille yhteisiin sekä itseä lähellä oleviin asioihin ja teemoihin.

Rovaniemen kaupungin lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma vuoteen 2015 linjaa lasten ja nuorten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittämistä. Ohjelman tavoitteet ovat hyvinvoinnin ennaltaehkäisevä tukeminen, varhainen avoin yhteistyö sekä lasten ja nuorten sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen. Sosiaalista hyvinvointia edistetään tukemalla osallisuutta sekä parantamalla vaikuttamisen edellytyksiä, edistämällä lasten ja nuorten merkityksellisyyden kokemusta, edistämällä sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä terveellisillä ja turvallisilla elin- ja toimin-

taympäristöillä. (Rovaniemen kaupungin lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma vuoteen 2015, 13–14.)

Varhaiskasvatuksen työyhteisö muodostuu moniammatillisesta kasvattajayhteisöstä, jonka toiminta pohjautuu suomalaisen yhteiskunnan määrittelemissä asiakirjoissa oleviin ja yhteisesti sovittuihin arvoihin ja toimintatapoihin. Arvoista ja toimintatavoista keskustellessaan kasvattajayhteisö rakentaa yhteistä toimintakulttuuria. Kasvattajan tulee olla sitoutunut, herkkä ja hänellä tulee olla kykyä reagoida lapsen tunteisiin ja tarpeisiin. Kasvattajat mahdollistavat aikuisten ja lasten yhteisössä hyvän ilmapiirin, jossa lapset voivat kokea yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 16.)

Lapsen osallisuuden lisääminen oli yksi lastentarhaopettajaliiton tavoite vuonna 2012. Liiton tavoitteina oli kehittää kasvatukseen ja opetukseen sellaisia sisältöjä, joilla edistetään lasten osallisuutta ja kehitetään lasta osallistavia toimintatapoja. Lastentarhanopettajaliiton silloisen puheenjohtajan Anne Liimolan mukaan lapsella on oikeus laadukkaaseen varhaiskasvatukseen, jonka avulla vaikutamme merkittävästi lasten sosiaalisiin ja tunne-elämän taitoihin, motivaatioon, oppimiseen ja oppimisvaikeuksien ennaltaehkäisyyn ja korjaamiseen. (Lastentarha 1/12, 5.)

Mielestäni tämän opinnäytetyön aihe on erittäin ajankohtainen ajatellen erityisesti Rovaniemen kaupungin kehittämisohjelmien ja -suunnitelmien tavoitteita liittyen osallisuuteen. Kehittämisidea nousi omista ajatuksistani lukiessani varhaiskasvatukseen liittyviä artikkeleita ja kirjallisuutta. Olen toiminut varhaiskasvatustyössä jo melkein 20 vuotta ja aloin pohtimaan lukemani perusteella, että otammeko lapsen ideat ja mielipiteet oikeasti huomioon päiväkodin arjessa ja kuuntelemme lasta ihan oikeasti. Puhumme kyllä, että toimintamme on lapsilähtöistä, mutta onko lapsi silti osallinen toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen ja tunteeo hän, että on voinut siihen vaikuttaa. Keskustellessamme aiheesta Kiekerön päiväkodinjohtajan kanssa hän totesi lapsen osallisuuden lisäämisen kehittämisen kiinnostavaksi ja ajankohtaiseksi. Koko työyhteisön lähteminen mukaan kehittämistyöhön oli johtajan mielestä aiheellista ja mielekäästä. Näin kehittämisestä tulisi koko työyhteisön yhteinen asia.

Tämä opinnäytetyön raportti etenee siten, että kerron ensin lasten osallisuudesta yhteiskunnallisesta ja varhaiskasvatuksellisesta näkökulmasta, Shierin osallisuuden tasoista sekä käyn läpi miten lasten osallisuus näkyy Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa. Sen jälkeen esittelen kehittämistyön taustaa ja tavoitteita sekä tutkimuksen metodologiset valinnat. Tämän

jälkeen esittelen tutkimuksen vaiheistuksen, tutkimuksen tulokset, prosessin arvioinnin ja johtopäätökset sekä kehittämissuhteet. Lopuksi olen tarkastellut tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta sekä käsittelen pohdinnassa omia ajatuksiani prosessista.

2 YHTEISKUNNALLINEN NÄKÖKULMA LASTEN OSALLISUUTEEN

Lapsen toimintamahdollisuuksia ja kasvua säätelee yhteiskunnallinen ympäristö eli yhteiskunnan kulttuurinen ja sosiaalinen todellisuus, jossa lapsi on itse joko suoraan tai välillisesti läsnä. Yhteiskunnallinen todellisuus rakentuu taloudellisista, sosiaalisista ja kasvatuksellisista järjestelmistä, joita ohjaavat poliittiset päätökset ja lainsäädäntö. Nämä määrittävät reunaehdot yhteiskunnalliselle ympäristölle. (Hujala, Parrila, Lindberg, Nivala, Tauriainen & Vartiainen 1999, 19.) Osallisuus on yksi yhteiskuntapoliittinen tavoite ja tärkeää siinä on paneutua lasten oikeuksiin ja osallisuuden niin yhteiskunnallisella, kunnallisella, paikallisella kuin henkilökohtaisellakin tasolla (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 11).

Osallisuus on osa ympäristökasvatusta ja kestävästä kehityksestä. Osallisuus viittaa ihmisen kuulumiseen yhteiskuntaan ja yhteisöön. Kasvatusta kestävästä kehityksestä (Education for Sustainable Development) on kansainvälisestikin korostettu viime vuosina laajasti. Sosiaalinen ulottuvuus on yksi kestävästä kehityksestä kasvatuksen ja koulutuksen ulottuvuuksista. Sosiaaliseen ulottuvuuteen kuuluu

- a) oikeuksien, vastuun ja elämänhallintataitojen oppiminen
- b) osallisuus, voimaantuminen, lapsen kuuleminen ja lasten oikeudet
- c) ongelmalähtöisyys ja prosessien korostaminen
- d) kumppanuusajattelu ja vertaisvuorovaikutus

Toiset ulottuvuudet ovat taloudellinen ulottuvuus, ekologinen ulottuvuus ja kulttuurinen ulottuvuus. Kestävästä kehityksestä kasvatuksessa tavoitellaan lapsen kokonaispersoonallisuuden kehittämistä sekä luovaa ja uudistavaa kasvatusta. Osallisuus on esimerkiksi keskeinen lähtökohta Vihreän lipun toiminnassa. (Parikka–Nihti 2012, 28–29, 34; Parikka–Nihti & Suomela 2014, 52.)

Sinclairin (2004, 106 -118) mukaan lasten kuuleminen mahdollistaa palvelujen parantamisen ja kehittämisen. Osallisuuden kautta lapsille tarjoutuu mahdollisuus vaikuttaa ja valita tarjottavia palveluja ja resursseja. Lapset oppivat osallisuuden kautta myös ymmärtämään paremmin omia halujaan ja tarpeitaan. Lasten mielipiteiden kuuleminen johtaa virheettömämpiin ja asianmukaisempiin päätöksiin, jotka perustuvat entistä parempiin tietoihin asioista. Sinclairin mukaan demokraattista, yhteisöllistä tapaa toimia voidaan edistää, kun lapset saavat uusia mahdollisuuksia tulla yhteisönsä osallistuviksi ja aktiivisiksi toimijoiksi. Osallisuuden myötä kehittyvät myös hyödylliset taidot kuten keskustelu-, neuvottelu- ja kommunikointitaidot. Kun lapsi huomaa, että hänen

osallisuudellaan on merkitystä, sen kautta tarjoutuu uusia kokemuksia omasta osaamisesta ja se kohottaa lapsen itseluottamusta.

YK:n yleissopimuksessa lasten oikeuksista (artikla 12) sanotaan ”Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti”. Lapsen mielipiteen merkitys on siinä, että lapset tuovat asioiden käsittelyyn sellaisia näkökulmia ja kokemuksia, joita aikuinen ei osaa ottaa huomioon. Tästä syystä lapsen täytyy tulla kuulluksi päätöksenteossa politiikansuunnittelua ja lainvalmistelua myöten sekä niiden arvioinnissa. (Marjanen ym. 2013, 220.)

Suomi osallistui Euroopan neuvoston politiikka-arviointiin lasten ja nuorten osallisuudesta vuonna 2010. Arvioinnin tulokset kertovat parantamisen tarpeesta. Lainsäädännössä lapsen oikeus tulla kuulluksi ja osallisuus turvataan hyvin. Suomen perustuslain 1999 6 §:n mukaan ”Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.” Suomessa on myös paljon erilaisia lasten ja nuorten osallisuuden mahdollistavia rakenteita, muttei riittävästi. Niiden ulkopuolella osallisuutta ei esiinny juuri ollenkaan. Osallisuutta tarkastellaan hyvin ylhäältä käsin ja osallisuus on ennalta suunniteltua ja kontrolloitua. Arvioinnin mukaan Suomessa tarvittaisiin uusia osallisuutta lisääviä menetelmiä ja hyvistä käytännöistä oppimista. (Marjanen ym. 2013, 222.)

Vaikka Suomen perustuslaissa lapsen osallisuus tuleekin huomioiduksi, niin siitä huolimatta lapsen osallisuus ei toteudu tasapuolisesti kaikissa päiväkodeissa eikä lapsiryhmissä. Siksi päiväkodeissa olisi hyvä pohtia millaisia osallisuuden mahdollisuuksia niissä voitaisiin tarjota lapsille. (sama, 223). Valtakunnallisessa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 7) sanotaan: ”Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista koko maassa, ohjata sisällöllistä kehittämistä ja luoda osaltaan edellytyksiä varhaiskasvatuksen laadun kehittämiseksi yhdenmukaistamalla toiminnan järjestämisen perusteita.” Marjasen ja kumppaneiden (2013, 223) mukaan suurin ongelma osallisuuden huomioonottamisessa ovat ehkä kuitenkin aikuisten asenteet osallisuutta kohtaan. Nyt tulisikin panostaa aikuisten asenteiden korjaamiseen ja tehdä osallisuus näkyväksi myös lain kautta. Asenteisiin vaikuttava uudistus voisi olla myös lasten kanssa työskentelevien ja päätöksentekijöiden kouluttaminen niin, että lapsen oikeudet ja erityisesti lasten osallisuus tulisivat heille tutuiksi (sama, 223).

3 LASTEN OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA

Osallisuuden käsitteen määrittely varhaiskasvatuksessa ei ole helppoa, sillä osallisuus liittyy kaikkeen lasten toimintaan päiväkodissa. Osallisuus voidaan kuitenkin määritellä esimerkiksi lapsen osallisuudeksi päiväkodin arkeen, rutiineihin ja perustoimintoihin. Lapsi nähdään toimijana. Osallisuus ryhmätoimintana on vuorovaikutuksellista yhteistä toimintaa ryhmässä, jossa kaikki, niin kasvattajat kuin lapsetkin ovat tasa-arvoisia. (Stenvall & Seppälä, 2008, 10–16.) Myös Kinoksen (2001, 33) mukaan varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kannalta on keskeistä tarkastella aikuisten ja lasten maailmojen yhteensovittamista, yhteistoimintaa ja sitä, miten ne kohtaavat toisensa. Osallisuus saatetaankin ymmärtää lapsilähtöisen ajattelun uudeksi nimeksi, mutta osallisuus korostaa lapsen sijasta yhteisöllisyyttä (Hännikäinen & Rasku–Puttonen 2006, 13–14). Yhteisöllisyydessä aikuinen ja lapsi ovat tasavertaisina toimijoina päivähoiton arjessa. Parikka–Nihdin ja Suomelan (2014, 52) mukaan osallisuus on parhaimmillaan kiinteä osa kokonaisvaltaista oppimisprosessia. Tässä oppimisprosessissa lasten on mahdollista jakaa tietoa ja mielipiteitä, hankkia uutta tietoa sekä harjoitella päätöksentekoa.

Toimintakulttuuri muotoutuu yhteisössä sen kaikkien jäsenten kesken. Kun tavoitteena on uudenlaisen pysyvän toimintakulttuurin rakentaminen, kuten osallisuutta lisäävän toimintakulttuurin, on tärkeää huomioida, että se tarkoittaa myös muutoksia varhaiskasvattajien pedagogisissa syvärakenteissa. Kasvattajien tulee pyrkiä ymmärtämään oman toimintansa taustalla vaikuttavia uskomuksia ja perusteita sekä arvioida niitä uuden teoreettisen kasvatustiedon valossa. (Turja 2011, 53.) Puroilan (2002, 64) mukaan varhaiskasvattajilla toimintakulttuurin muotoutumiseen vaikuttavat erilaiset pedagogiikat. Puroila on jakanut päivähoitossa työskentelevien ammattilaisten toiminnan kolmeen pedagogiikkaan. Näitä ovat toimintatuokioita painottava pedagogiikka, yksilöllistä oppimista painottava pedagogiikka ja vapaan leikin merkitystä painottava pedagogiikka. Toimintatuokioita painottavassa pedagogiikassa lapsi nähdään toiminnan kohteena ja hänen oppimisensa on riippuvainen opetuksesta. Yksilöllisen oppimisen pedagogiikassa taas lapsen katsotaan oppivan itsenäisesti aikuisen avulla ja vapaata leikkiä painottavassa pedagogiikassa lapsi oppii kokonaan itsenäisesti ilman aikuisen ohjausta. Puroilan mielestä osallisuus toteutuu parhaiten vapaata leikkiä korostavassa pedagogiikassa, mutta mikään näistä pedagogiikoista ei sulje osallisuutta pois, vain aikuisen rooli aktiivisena toimijana on erilainen.

Vennisen, Leinosen ja Ojalan (2010, 7) mukaan päivähoitossa rutiinit ja aikataulut määrittävät lapsen päivää tiukasti. Vapaa-aika päiväkodissa on usein leikkiä, jota pidetään lapselle ominaisena tapana toimia. Leikki katkeaa kuitenkin usein rutiineihin tai perushoitotilanteisiin aikuisen päätöksellä, eikä lapsilla ole mahdollisuutta valita tai edes mahdollisuutta esittää omia mielipiteitään näistä päivittäin toistuvista toiminnoista. Toimintatavat ja toisaalta päivähoitoon kuuluvat rakenteet vaikuttavat siihen, miten lasten ääni kuuluu arjessa. Varhaiskasvattajien vastuulle jää pysähtyä pohtimaan työtapojaan ja tarjota lapsille mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa arkeen.

Eskelin ja Marttilan (2013, 77) mukaan osallisuus ei ole vain yksilön ja yhteisön tunne. Osallisuus näkyy konkreettisina tekoina ja tavassa toimia toisten kanssa. Osallisuus on esim. yhteistä pohtimista, keskustelua, suunnittelua, toimintaa tai vain yhdessäoloa. Lapsen täytyy tulla kuulluksi ja olla osallisena yhteisössä, jotta hänen sosiaaliset valmiudet kehittyisivät. Samaa mieltä on myös Parikka–Nihti (2011, 38), jonka mukaan osallisuus merkitsee sitä, että lapsi tulee kuulluksi ja kohdatuksi päivittäin askareissaan ja leikeissään. Lapsen osallisuutta tukee se, että kasvattaja on kiinnostunut lapsen havainnoista ja tukee lapsen kiinnostuksen kohteita. Parikka–Nihti toteaa, että luomalla rakenteita, joiden kautta lapsen ääni tulee esille, voidaan edistää osallisuutta. Lapsi, jolta kysytään mielipidettä, oppii ilmaisemaan mielipiteensä ja ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti myös perustelemaan mielipiteensä. Lasten pitää tottua siihen, etteivät kaikki voi saada läpi mielipiteitään ja myös sen ettei kaikkea, mitä he haluavat, voida toteuttaa. Osallistuva ja osallistava toiminta on demokratiaa ja sen kautta opitaan toisten näkemysten huomioonottamista ja kompromissien tekoa.

Turjan (2011, 6) mukaan lasten osallisuus päivähoitossa voidaan jakaa kahteen eri tasoon. Toinen taso on henkilökohtainen taso, jossa lapsi voi olla eri tavoin suunnittelemassa ja päättämässä esimerkiksi ravinnostaan ja sen määrästä, hygieniastaan, pukeutumisestaan, omista leikeistään tai oppimistavoitteistaan. Toinen taso on yhteisöllinen taso, johon liittyy lasten keskinäiset ja lapsi-aikuisen väliset vuorovaikutustilanteet ja lasten yhteisiin toimintaympäristöihin liittyvät asiat. Tällöin osallisuus voi koskea esimerkiksi yhteisten leikkien ja leikkipaikkojen tai muiden lapsille ominaisten toimintojen suunnittelua ja organisointia. Turjan mielestä lapset voivat osallistua myös säännöistä sopimiseen, kiinnostuksen kohteiden kartoitukseen, ympäristön parantamisen suunnitteluun, tavaroiden hankkimiseen sekä yhteisten projektien suunnitteluun.

Lapsen oma tunne osallisuudesta on tärkeä osa osallisuuden kokonaisuutta. Lapsi kokee toiminnan merkityksellisenä vain tunne-elämysten kautta. Niinpä ihan nuorimpienkin päivähoitolasten

mukaanotto eri asioihin on osallisuutta, mikäli heille välittyy vuorovaikutuksen kautta tunne, että he ovat merkityksellisiä yhteisössään. Osallisuus edellyttää myös sitä, että lapset tuntevat, että heihin luotetaan yhteisössään. (Turja 2011, 11.)

4 SHIERIN OSALLISUUDEN TASOMALLI

Shier (2001) tarkastelee osallisuuden käsitettä tasomallin avulla. Hän jakaa lapsen osallisuuden viiteen eri tasoon ja tarkastelee niiden kautta aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta ja lapsen toimintamahdollisuuksia. Jokaisen tason kohdalla aikuisen on hyvä tarkastella omaa toimintaansa ja sitä onko hänellä todellinen halu toteuttaa lasten osallisuutta tasomallien kuvailemalla tavalla. Tärkeää on myös sitouttaa oma ryhmä miettimään tasomalleja ja sitä kautta asettamaan yhteinen tavoite sille, millaista ja mitä osallisuuden tasomallia tavoitellaan ja pohtimaan myös sitä, mikä tasomalli on aiemman toiminnan perusteella saavutettu. Jotta lapsen osallisuus toteutuisi, tarvitaan kykyä avautua (opening, avautuminen) eli ottaa vastaan uusia ajatuksia ja kriittisesti arvioida nykyisiä toimintakulttuuriin kuuluvia toimintatapoja. Kun ajatteluun on saatu aikaan muutosta, on luotava osallisuudelle mahdollisuus (opportunity, mahdollistaminen) juurtua toimintakulttuuriin ja lopuksi koko työyhteisön on sitouduttava muutokseen ja uuteen toimintamalliin, jolloin lapsen osallisuudesta tulee yhteinen velvoite (obligation, velvoittaminen). (Venninen, Leinonen & Ojala 2010, 10.)

Shierin osallisuuden tasomallin (KUVIO 1) ensimmäisessä tasossa lasten on tultava kuulluiksi. Varhaiskasvatusikäisten lasten kohdalla kysymys on myös nähdyksi ja kohdatuksi tulemisesta. Aikuisen on oltava valmis kuuntelemaan lasta ja rohkaistua kriittisesti miettimään toimintatapojaan ja käytäntöjään niin, että ne mahdollistavat lapsen kuulemisen ja nähdyksi tulemisen. Lapsen kuuntelemisen tulisi kuulua koko työyhteisön toimintatapaan ja olla osa rutiineja. Kasvattajan havainnointitaidot ja kyky lukea lapsen ilmaisua kokonaisvaltaisesti ovat tärkeitä ammatillisia valmiuksia tällä tasolla. Vasta kun tähän on päästy, voidaan siirtyä seuraavalle tasolle. (Venninen, Leinonen & Ojala 2010, 11; Leinonen, Venninen & Ojala, 2011, 85.)

Keskeistä osallisuuden toisella tasolla on lasten tukeminen ilmaisemaan mielipiteitään ja näkemystään. Lasten kuuntelun ohella on myös tärkeää, että aikuiset mahdollistavat mielipiteiden ilmaisemisen ja rohkaisevat jokaista lasta kertomaan oman mielipiteensä. Kasvattaja pyrkii toimimaan mahdollistamaan lapsen luottamuksen syntymisen sekä luomaan vuorovaikutustilanteita, joissa lapsi kokee, että hänen asiansa halutaan kuulla ja hänen ilmaisullaan on merkitystä. Työyhteisössä tulisi olla riittävästi tahtoa ja resursseja tukea mielipiteiden ilmaisua sekä kykyä erottaa lapsen kuunteleminen ja mielipiteiden ilmaisun tukeminen toisistaan. (Venninen ym. 2010, 11; Leinonen, Venninen & Ojala, 2011, 85.)

Kolmannella tasolla aikuinen hyödyntää lasten näkemyksiä suunnitellessaan ja toteuttaessaan toimintaa. Ei kuitenkaan ole tarkoitus, että aikuiset toteuttaisivat kaiken lasten halujen mukaan vaan keskustelemalla ja perustelemalla huomioidaan jokaisen lapsen mielipide ja kerrotaan miksi jotain asiaa ei voida tehdä. Ryhmässä toimiessa ei ole myöskään aina mahdollista toteuttaa kaikkien lasten toiveita, mutta siitä huolimatta lapselle on annettava tunne, että hänen mielipiteensä on myös huomioitu. Kasvattaja rakentaa omia suunnitelmiaan lapsilta saamiensa aloitteiden, tarpeiden ja kiinnostuksenkohteiden pohjalta ja antaa lapsille palautetta siitä, miten heidän ajatuksensa vaikuttavat toimintaan ja arkeen. Tämän kolmannen tason ja neljännen tason välissä toteutuu YK:n lastenoikeuksien sopimuksen edellyttämä lapsen osallisuus. (Venninen ym. 2010, 11; Leinonen ym. 2011, 85.)

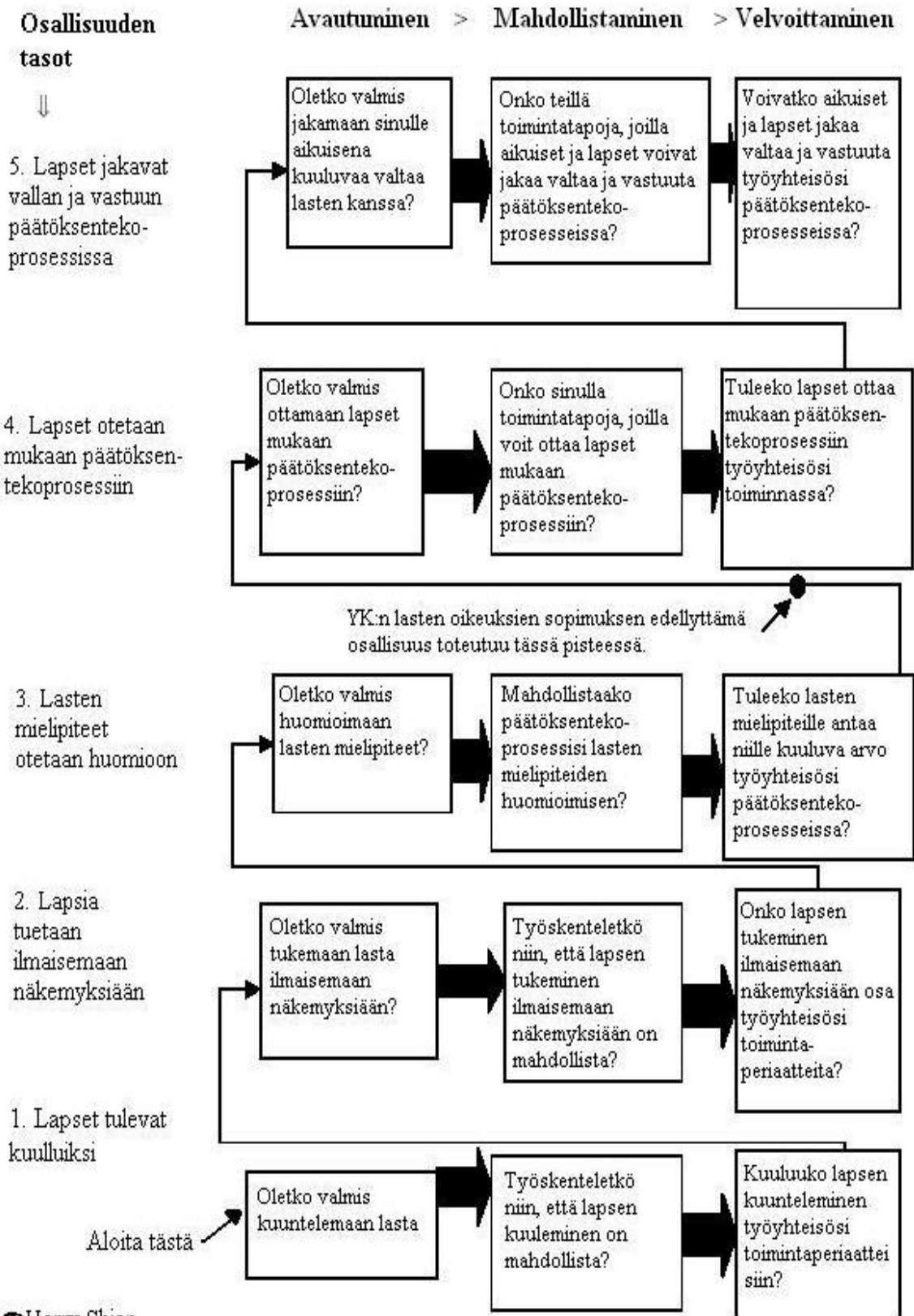
Neljännellä osallisuuden tasolla keskeistä on yhteistoiminta, jossa lapset osallistuvat aikuisen kanssa päätöksentekoon ja sitä edeltävään suunnitteluun. Mahdollistaessaan lasten osallistumisen suunnitteluun ja päättämiseen kasvattajat luopuvat vallastaan ohjata ylhäältäpäin lasten toimintaa. Aikuisjohtoiseen toimintakulttuuriin tottuneille muuttunut toiminta saattaa toisinaan näyttäytyä kaoottisena, jos yhdessä päätetyt toiminnot, säännöt ja suunnitelmat eivät heti toteudu onnistuneesti. Päätöksen tekeminen on taito, joka vaatii mahdollisuuksia harjoitella ja kokeilla omien resurssien ja taitojen riittävyyttä. (Leinonen ym. 2011, 85.)

Viidennellä tasolla lapset jakavat valtaa ja vastuuta päätöksenteossa aikuisten kanssa ja saavat kokemuksia vastuuseen kasvamisesta sekä onnistuneista että epäonnistuneista ponnistuksista yhteisen hyvän eteen. Vastuu lapsista säilyy aikuisella mallin kaikilla tasolla. (Leinonen ym. 2011, 85.)

Tasojen tavoiteltaessa on muistettava, että välillä on hyvä mennä myös takaisin päin ja laskeutua takaisin alemmalle tasolle. Aikuisen sensitiivisen havainnoinnin ja ammatillisuuden kautta opitaan hyödyntämään eri tasojen lapsen kehityksen ja persoonallisuuden mukaan. Lasta ei voi pakottaa toimimaan sellaisen tason mukaisesti, johon hänellä ei ole vielä valmiuksia. (sama, 12.)

Shierin osallisuuden tasot eivät ole suunnattu alle kouluikäisille lapsille, mutta Vennisen ja kumppaneiden mukaan niitä voidaan soveltaa tukemaan varhaiskasvatuksen kehittämistyötä. Tasot ovat hyvä työkalu suunnan näyttäjänä ja tukea antavana kehikkona lapsen osallisuuden tukemisessa. Kasvattajien tulisi kiinnittää huomiota kaikkiin vuorovaikutus- ja valintatilanteisiin lasta

osallistavana toimintana ja antaa lapselle kokemus, jossa hän pääsee harjoittelemaan ja käyttämään kehittyvää taitoaan päätöksentekijänä ja vastuunottajana. (Venninen ym. 2010, 12.)

KUVIO 1. Osallisuuden tasomalli Shierin (2001) mukaan, käänös Leinonen. (Venninen ym. 2010, 10.)

5 LASTEN OSALLISUUS ROVANIEMEN KAUPUNGIN VARHAISKASVATUS- SUUNNITELMASSA

Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma (2012, 3) on laadittu pohjautuen Stakesin 2003/2005 laatimiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Myös Rovaniemen kaupungin lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma sekä Rovaniemen kaupungin laadunhallintasuunnitelma ovat olleet pohjana varhaiskasvatussuunnitelmalle.

Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman tekemisen tavoitteena on koko kaupungin varhaiskasvatuksen yhtenäisten linjojen sopiminen. Sen tavoitteena on ohjata meitä kaikkia varhaiskasvatuksen ammattilaisia suunnitelmallisesti arvioimaan ja kehittämään varhaiskasvatuksen sisältöjä, jotta lapsille voidaan tarjota laadukasta kasvatusta, opetusta ja hoivaa. (sama, 3.)

Rovaniemen varhaiskasvatussuunnitelman (2012, 11–12) mukaan varhaiskasvatuksen perustettava on lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen. Lapsen hyvinvointiin kuuluu fyysisten ja psyykkisten perustarpeiden tyydyttäminen, turvallisuus, välittäminen, yksilöllisyyden huomiointi ja kuulluksi tuleminen. Oletus on, että lapsi voi hyvin, kun hän nauttii yhteisöllisyydestä, kokee oppimisen iloa ja toiminnan riemua sekä saa elämyksiä uusista haasteista. Toiset huomioon ottavien käyttäytymismuotojen ja toimintatapojen vahvistamisen kautta lapsi oppii ottamaan muut huomioon ja välittämään toisista. Lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin huomioonottava varhaiskasvatus luo edellytykset hyvän yhteiskunnan ja yhteisen maailman muodostumiselle.

Osallisuus on yksi Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatuksen arvoista:

”Kasvamme ja kasvatamme osallisuuteen. Hyvän lapsuuden rakentaminen on eri toimijoiden yhteistä työtä. Lapsella on mahdollisuus tulla kuulluksi, vaikuttaa oman ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti sekä mahdollisuus olla aidosti hyväksyttynä oman vertaisryhmänsä jäsen.” (sama, 9.)

Rovaniemen varhaiskasvatussuunnitelma asettaa varhaiskasvattajille tavoitteita, joiden kautta lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvointi ja lapsen osallisuus toteutuvat. Varhaiskasvatussuunnitelman (2012, 13) mukaan, tavoitteena on, että varhaiskasvattajan tulee olla sitoutunut tehtäväänsä ja hän on herkkä reagoimaan lapsen tarpeisiin. Varhaiskasvattajan tehtävä on lapsen kehityksen systemaattinen ja tietoinen havainnointi sekä sitä kautta nousevan tiedon huomiointi suunnit-

telussa. Aikuisten tulee mahdollistaa hyvä ilmapiiri, jossa lasten on helppo kokea yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. Aikuisten tehtävä on myös vaalia lasten ystävyyssuhteita ja niiden jatkuvuutta.

Varhaiskasvatuksen tavoitteeksi on asetettu, että varhaiskasvattajan tulee olla aidosti läsnä arjen vuorovaikutustilanteissa ja mahdollistaa lapsen kuulluksi tuleminen eri keinoin. Vuorovaikutus koostuu sanoista, katsekontaktista, ilmeistä, eleistä, kosketuksesta, äänensävyistä ja ihmisten välisestä läheisyydestä. Jokaisella on oikeus tulla kuulluksi yhteisössään riippumatta tavastaan kommunikoida. (sama, 22.)

Aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen laatuksiteerit Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman (2012, 18) mukaan ovat:

- Jokainen lapsi saa päivähoitopaikassaan aikuisen läheisyyttä, hellyyttä ja ymmärrystä sekä pääsee aikuisen syliin halutessaan
- Jokaista lasta kuunnellaan ja hänen ajatuksiaan arvostetaan
- Lapsen erilaiset tunteet hyväksytään. Häntä autetaan sietämään pettymyksiä ja kannustetaan yrittämään uudelleen, lohdutetaan surussa ja iloitaan yhdessä hänen kanssaan
- Jokainen lapsi otetaan päivittäin vastaan ja hyvästellään henkilökohtaisesti
- Aikuiset osoittavat kunnioitusta kaikkia lapsia ja aikuisia kohtaan sanoin ja teoin

Varhaiskasvatuksessa jokaisen kasvattajan on kyettävä havainnoimaan lapsiryhmää ja siellä tapahtuvia asioita. Kasvattajan tulee huolehtia, että jokainen lapsi pääsee mukaan toimintaan ja leikkiin eikä ketään jätetä ulkopuolelle. Keskeisiä kiusaamisen ennaltaehkäisykeinoja ovat vuorovaikutustaitojen ja empatiakyvyn vahvistaminen sekä lasten myönteisten vertaissuhteiden ja ryhmässä toimimisen taitojen tukeminen. (sama, 18.)

Lapsen hyvinvointia tukevan varhaiskasvatusympäristön rakentaminen on osa tavoitteellista varhaiskasvatusta. Se, kuinka paljon lasten ajatukset näkyvät toimintaympäristössä ja kuinka lasta motivoiva ja hyvinvointia tukeva ympäristö on, riippuu aikuisten ratkaisuista. Lapsen tulisi olla itse osallisena fyysisen varhaiskasvatusympäristön rakentamisessa. Ympäristön tarkoitus on edistää lapsen aktiivista toimintaa ja oppimista. Kun lapsi saa mahdollisuuden olla osallisena oppimisympäristön suunnittelussa ja järjestämisessä, koostuu tästä kokonaisuudesta lapsen vastuullisuutta ja yhteisöllisyyttä tukeva pedagoginen prosessi. (sama, 17.)

Hyvässä psyykkisessä varhaiskasvatusympäristössä lapsi tulee hyväksytyksi, nähdyksi, kuulluksi, huomioduksi ja ymmärretyksi. Kasvattajalla on aikaa kuunnella lasta ja keskustella rauhassa lapselle tärkeistä asioista. Psyykkisesti turvallista ja rauhallista ilmapiiriä edistetään porrastamalla toimintaa ja toteuttamalla toimintaa pienryhmissä. (sama, 17.)

Sosiaalinen oppimisympäristö rakentuu lapsen kanssa toimivien aikuisten ja muiden lasten ympärille. Oppiminen perustuu vuorovaikutukseen näiden eri tahojen välillä. Erilaiset vertaisryhmät, toiminnalliset pienryhmät, aikuisten ja lasten väliset ja lasten keskinäiset suhteet ovat merkittävä osa lapsen hyvinvointia ja oppimista tukevaa sosiaalista oppimisympäristöä. (sama, 17.)

Varhaiskasvatussuunnitelmassa (2012, 19–20) määritellään lapsilähtöinen varhaiskasvatus lasten näköiseksi ja aikuisten ja lasten yhdessä toteuttamaksi. Varhaiskasvatus ei perustu kasvattajien valmiiksi suunnittelemiin malleihin. Tärkeintä on lasten toiminta, kiinnostuksen kohteet ja arjen elämykset. Toiminnan suunnittelussa lapsella on mahdollisuus vaikuttaa toimintaan, tehdä valintoja ja toteuttaa itseään sekä ilmaista omia ajatuksiaan. Lasten osallisuutta toiminnan suunnitteluun vahvistetaan esimerkiksi projektitoiminnan avulla, jossa lapset ja aikuiset yhdessä syvenyvät lasten esille nostamiin asioihin.

Lapsilähtöisen toiminnan laatuksiteerit Rovaniemen varhaiskasvatussuunnitelmassa (2012, 19) ovat seuraavat:

- Aikuiset tuntevat lapsen yksilölliset tarpeet ja toiveet ja ne näkyvät arkipäivän toiminnossa
- Lapsi saa tarvittaessa tukea ja opastusta aikuisilta tai lapsilta
- Lapsia kannustetaan ilmaisemaan ja toteuttamaan omia ideoitaan ja ajatuksiaan toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa
- Aikuiset käyttävät tilannekohtaisesti erilaisia lapsen ja lapsiryhmän tarpeisiin vastaavia menetelmiä toiminnassa
- Lapsen toimintaa dokumentoidaan monipuolisesti muun muassa kasvunkansioon yhdessä vanhempien kanssa

Pienryhmätoiminnan kehittäminen on Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatuksen yksi kehittämislinjaus. Pienryhmätoiminta on tärkeä keino lapsilähtöisen varhaiskasvatuksen vahvistamisessa. Pienryhmätoiminta tukee lapsen yksilöllisiä oppimisvalmiuksia ja kasvattajalla on paremmat mahdollisuudet havainnoida lapsen kehitystä, oppimista ja taitoja. Pienryhmätoimintaa tavoitteel-

lisesti kehittämällä lisätään mahdollisuuksia lapsen yksilölliseen huomioimiseen. Se vahvistaa lapsen äänen kuulumista ja osallisuutta suunnittelussa. Pienryhmissä toimimalla edistetään myös sekä lasten keskinäistä vuorovaikutusta että lasten ja aikuisten välistä vuorovaikutusta.(sama, 21.)

6 KEHITTÄMISTYÖN TAVOITEET JA METODOLOGISET VALINNAT

Toteutin kehittämistyöni Kiekerön päiväkodissa Rovaniemellä. Itse toimin Kiekerön päiväkodissa lastentarhanopettajana. Kiekerön päiväkodissa on viisi ryhmää, jotka kaikki osallistuivat kehittämistyöhön. Ryhmät ovat alle 3-vuotiaiden iltahoitoryhmä, 3-5-vuotiaiden iltahoitoryhmä, 3-5-vuotiaiden ryhmä, 5-6-vuotiaiden ryhmä sekä 3-6-vuotiaiden integroitu erityisryhmä. Lapsia talossa on n. 100 ja kasvatushenkilöstöä (lastentarhanopettajia ja lastenhoitajia) on 18 ja erityisavustajia 2. Päiväkodinjohtaja osallistui kehittämistyöhön havainnoiden, arvioiden ja keskustellen niin minun, ryhmien kuin koko työyhteisön kanssa.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on lasten osallisuuden lisääminen Kiekerön päiväkodissa. Tarkoituksena on kehittää jo olemassa olevia osallisuutta lisääviä toimintamenetelmiä eteenpäin tai kehittää päiväkotiin aivan uusia osallisuutta lisääviä toimintamenetelmiä, jotka eivät ole aikaisemmin olleet käytössä. Tavoitteena on, että kehitettävistä toimintamenetelmistä tulee pysyvät tavat toimia päiväkodin arjessa.

Kehittämistyön alkaessa perehdyin ensin lasten osallisuuteen yhteiskunnallisesta näkökulmasta ja lasten osallisuuteen varhaiskasvatuksessa sekä Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa. Sen jälkeen tein systemaattisen kirjallisuuskatsauksen lapsen osallisuutta varhaiskasvatuksessa käsittelevistä tutkimuksista (LIITE 1). Aikaisempien lasten osallisuutta koskevien tutkimusten mukaan lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa voidaan lisätä erilaisten jo olemassa olevien tai kehitettävien menetelmien kautta. Pienryhmätoiminnan avulla sekä lasten osallisuus että aikuisten sitoutuneisuus ja ammatillisuus lisääntyvät. Pienryhmätoiminta mahdollisti myös läheisemmän vuorovaikutuksen lasten ja aikuisten välillä ja lapsilla oli paremmat mahdollisuudet tulla kuulluiksi, ilmaista omaa tahtoaan ja antaa palautetta. Aikuisten toiminnalla ja heidän välisellä yhteistyöllä oli suuri merkitys lasten osallisuuden mahdollistamiseen.

Opinnäytetyössäni on käytetty osallistavaa toimintatutkimusta siten, että kehittämisprosessiin osallistujat ovat olleet aktiivisina toimijoina sekä oman työnsä asiantuntijoina kehittämistoiminnassa. Toimintatutkimuksellisen lähestymistavan tavoitteena oli saada työyhteisö aktiivisesti mukaan prosessiin vuorovaikutuksellisuuden, oman ammatillisen kehittymisen sekä reflektoinnin kautta. Yhtenä mittaamisen työvälineenä käytin Shierin osallisuuden tasomallia. Kehittämistyön aikana keräsin tietoa havainnoimalla. Käytin aktivoivaa osallistuvaa havainnointia ja eräänä työ-

kaluna videointia. Aktivoivassa osallistuvassa havainnoinnissa tutkija kerää havainnointiaineistoa eri vaiheissa (Vilka 2007, 70). Kehittämistyössäni arvioitiin havaintojen kautta lasten osallisuutta ja sen tasoa ennen kuin ryhmissä tapahtui mitään muutosta, muutostoiminnan aikana ja lopuksi muutostoiminnan loppuvaiheessa.

Havainnot ja niistä syntyneet muistiinpanot olen analysoinut käyttäen sisällön analyysia. Eskolan ja Suorannan (1998, 188) mukaan sisällön analyysissa on monia tapoja luokitella ja järjestää laadullista aineistoa. Analyysin tuloksena on mahdollista saavuttaa malli, joka on yhteyksissä koko aineiston kanssa.

Minä olen kehittämistyötä tekevän työyhteisön jäsen ja näin ollen olen aktiivisesti mukana kehittämisessä. Olen prosessin eri vaiheissa havainnoinut työyhteisön kehittämistyötä ja ollut mukana arvioimassa kehittämistä ja tavoitteiden saavuttamista ryhmien palavereissa sekä myös koko työyhteisön palavereissa ja kehittämispäivissä.

6.1 Toimintatutkimus

Eskolan ja Suorannan (1998, 129) mukaan toimintatutkimuksessa ei ole yleisesti hyväksyttyä yksiselitteistä määritelmää. Heidän mielestään toimintatutkimus voidaan määritellä esimerkiksi lähestymistavaksi, jossa tutkija osallistumalla itse tutkittavan työyhteisön toimintaan pyrkii ratkaisemaan jonkin tietyn ongelman yhdessä yhteisön kanssa. Eskolan ja Suorannan (1998, 129) mielestä toimintatutkimuksen perusidea on ottaa ne ihmiset, joita tutkimus koskettaa, mukaan tutkimusprosessiin ja yhdessä asettaa tavoitteet, joita kohti koko tutkimuksen ajan yhdessä pyritään.

Metsämuurosen (2009, 234) mukaan toimintatutkimuksen avulla pyritään selvittämään erilaisia käytännönongelmia, parantamaan sosiaalisia käytäntöjä ja ymmärtämään näitä käytäntöjä entistä syvällisemmin. Toimintatutkimus on tilanteeseen sidottua, yhteistyötä vaativaa, osallistavaa sekä itsearvioitavaa. Toimintatutkimuksen tarkoituksena on vastata johonkin toiminnassa havaittuun käytännön ongelmaan tai kehittää jo olemassa olevia käytäntöjä paremmiksi. Toimintatutkimuksessa on yleensä mukana koko työyhteisö tai kyseessä voi olla organisaation muutosprosessi, mutta toimintatutkimuksen voi tehdä myös yksittäinen työntekijäkin. Vilkan (2007, 47) mukaan toimintatutkimuksessa, aktivoivan osallistuvan havainnoinnin kautta, pyritään saamaan kohdeyhteisön jäsenet aktiivisesti mukaan tutkimaan omaa toimintaansa ja kehittämään sitä omien havaintojensa kautta.

Työyhteisölähtöisessä kehittämisessä painotetaan pitkäjänteisiä parannuksia. Työyhteisölähtöinen prosessikehittäminen on keino työyhteisön toimintakyvyn ylläpitämiseen ja vahvistamiseen ja sen avulla saada vahvuutta muutostilanteisiin ja varsinkin perustehtävään keskittymiseen. Kehittämisen pitäisi olla osa ammatillista arkityötä ja sen tavoitteena tulisi olla pysyvä toimintatapa. Työyhteisölähtöinen kehittäminen perustuu työssä ja työyhteisössä tunnistettuihin tarpeisiin ja haasteisiin. Se on yhteisöllistä tavoitteenasettelua ja tiedon muodostusta sekä kiinteä osa päivittäistä ammattityötä. (Seppänen – Järvelä & Vataja 2009, 16; 13.) Myös Murrin (1992, 41) mukaan yhdessä toteutettavassa arjessa tehtyä toimintaa tulisi arvioida suhteessa perustehtävään.

Kemmisin ja McTaggartin (1988) mukaan toimintatutkimus on kollektiivinen ja itsereflektiivinen tutkimustapa, jonka avulla sosiaalinen yhteisö ja sen jäsenet pyrkivät kehittämään toimintatapojaan järkevimmiksi ja oikeudenmukaisemmiksi. Samalla yhteisö pyrkii ymmärtämään paremmin näitä toimintatapoja ja niitä tilanteita, joissa toimintatapoja käytetään. (Cohen, Manion & Morrison 2007, 298.)

Toimintatutkimuksen yksi keskeinen piirre on reflektiivinen ajattelu ja sen avulla toiminnan parantaminen. Kun ihminen reflektoi, hän tarkastelee omaa itseään, omia ajatuksiaan ja kokemuksiaan sekä itseään myös tajuavana ja kokevana olentona. Ihminen ikään kuin katselee itseään ulkopuolisesti, tarkastellen omaa toimintaansa ja ajatteluaan uudesta näkökulmasta. Hän pyrkii ymmärtämään itseään, miksi ajattelee niin kuin ajattelee, miksi toimii niin kuin toimii. (Heikkinen & Jyrämä 1999, 36.)

Työelämälähtöisen kehittämisen idea on, että yhteisö elää, toimii ja säännöllisesti arvioi toimintaansa. Kehittämisessä hyödynnetään aktiivisesti prosessin mukanaan tuomia tilanteita, asioita, ihmisiä ja yhteensattumia. Siinä joustetaan tai jopa luovutaan etukäteissuunnitelmasta. Tärkeää kehittämisessä on muistaa koko ajan vaikutussuunnan tai vision kirkkaus eli mihin kehittämisellä pyritään. (Seppänen–Järvelä & Vataja 2009, 20.)

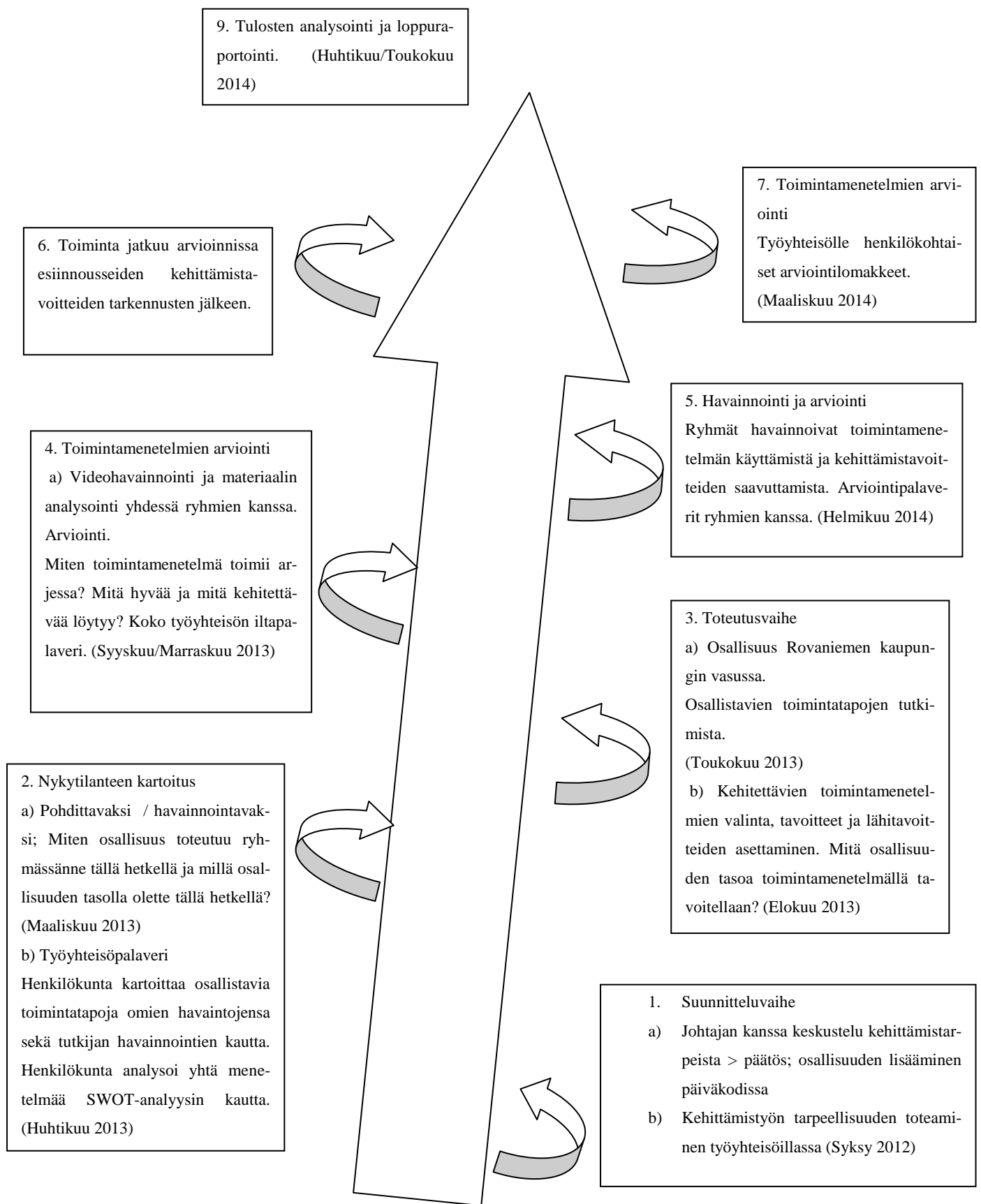
Työelämälähtöinen kehittämisote edellyttää työyhteisön kohtuullista keskustelukulttuuria ja luotamusta, hallittua henkilöstövaihtuvuutta sekä työntekijöiden voimavaroja ja jaksamista. Työn yhdessä pohtimisessa on myös omaehtoisen työnohjauksen piirteitä ja työyhteisön yhteisissä foorumeissa kaikkien ääni tulee paremmin kuulluksi. Työelämälähtöisessä kehittämisessä toteutetaan kehittävää keskustelukulttuuria. Siinä työntekijöillä on paremmat vaikutusmahdollisuudet, tassa-arvo vahvistuu ja rohkeus puhua lisääntyy. Kehittäminen kohdistuu kehittämistyössä myös

vuorovaikutukseen ja ryhmädynamiikkaan kehittämiskohteen lisäksi. (Seppänen–Järvelä & Vataja 2009, 21.) Myös Murrin (1992, 88–89) mielestä edellytys työelämälähtöiselle kehittämiselle on yhteisten foorumien organisointi. Näiden vuorovaikutuksen mahdollistavien foorumeiden johtamiseen vaaditaan ryhmä- ja yhteisödynaamisia taitoja ja tietoja.

Kanasen (2012, 38) mukaan toimintatutkimuksen tekijä on usein tutkimuskohteen jäsen ja tutkimuksen kohteena ovat lähes aina ihmiset ja heidän toimintansa. Toimintatutkimus menetelmänä vaatii tekijältään enemmän tietoa ja perehtymistä aiheeseen. Tämä on tärkeää siksi, koska tutkimuksen tavoitteena on muutos, muutoksen kokeilu ja sen läpivieminen ja tutkijan on havaittava keinot ongelman poistamiseen sekä löydettävä mittarit muutoksen toteamiseen. Vilkan (2007, 47) mukaan tutkimuksen tekijä on läheinen tutkimuskohteen jäsenten kanssa ja tutkimusasetelmassa on peruseriaate, että tutkija ja tutkimuksen jäsenet ohjaavat, korjaavat ja arvioivat yhdessä sekä päätöksistään että toimintaansa vuorovaikutuksellisesti.

7 TOTEUTUS

Tämän opinnäytetyön suunnittelua ja toteutusta ja raportointia on ohjannut toimintatutkimuksellinen lähestymistapa. Opinnäytetyössäni näkyy spiraalimainen eteneminen, missä uutta tietoa ja kokemusta on käytetty apuna suunnattaessa kehittämistä uudelleen (Heikkinen & Jyrämä 1999, 37). Uusia tavoitteita on asetettu työyhteisössä havaintojen ja reflektointien kautta. Kuviossa 1 esittelen tämän opinnäytetyön spiraalin eri vaiheineen.

KUVIO 2. Toimintatutkimuksen spiraali ja tutkimuksen vaiheet tässä opinnäytetyössä Heikkinen & Jyrkämä mukaan (Heikkinen, H.L.T. ja Jyrkämä, J. 1999, 37)

7.1 Suunnitteluvaihe

Syksyllä 2012 kävimme Kiekerön päiväkodinjohtajan kanssa keskustelua kehittämistehtävänä aiheesta. Olin kiinnostunut eräänä aiheena lasten osallisuuden lisäämisestä lukemiini artikkelien ja kirjallisuuden perusteella. Kävimme keskustelua tekemäni alustavan suunnitelman pohjalta. Johtaja katsoi aiheen mielenkiintoiseksi ja ajankohtaiseksi ja koki, että lasten osallisuuden lisääminen oli tarpeellista Kiekerön päiväkodissa. Hänen mielestään lasten osallisuuden huomioonottamista oli jo ryhmissä käytössä, mutta mitään erityisiä toimintamenetelmiä ei käytetty osallisuuden lisäämisen edistämiseksi. Johtajan näkemyksen mukaan lasten osallisuuden lisääminen oli tarpeellinen kehittämiskohde ja hän toivoi jokaisen ryhmän osallistuvan kehittämiseen. Työyhteisö lähti mukaan kehittämistyöhön ja sovimme koko työyhteisön kanssa alustavasta suunnitelmasta, aikataulusta ja siitä miten kehittämistyö lähtee etenemään ja mitkä ovat yhteiset kehittämistyön tavoitteet.

7.2 Nykytilanteen kartoitus

Tutkimuksen nykytilanteen kartoitus vaiheessa tavoitteena oli käydä läpi määritelmiä lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksessa sekä tutustua Shierin osallisuuden tasoihin. Sen jälkeen oli tarkoitus saada tietoa siitä, miten osallisuutta tuetaan tällä hetkellä päiväkodissamme ja mitkä olivat tämän hetken osallisuutta tukevien menetelmien vahvuudet, mahdollisuudet, uhat ja heikkoudet sekä missä Shierin tasossa ryhmät mielestään olivat tällä hetkellä lasten osallisuuden tukemisessa. Tiedonkeruumenetelmänä tiedon hankkimiseksi tässä vaiheessa olivat havainnointi ja muihinpanot keskusteluista.

Maaliskuussa 2013 keskustelimme työyhteisön kanssa lasten osallisuuden lisäämisestä varhaiskasvatuksessa. Keskustelun pohjana olivat lapsen osallisuutta käsittelevistä tutkimuksista laadittu kirjallisuuskatsaus sekä malli Shierin osallisuuden tasoista. Ryhmät pohtivat miten lasten osallisuus toteutuu tällä hetkellä ryhmässä ja millä osallisuuden tasolla he mielestään tällä hetkellä ovat.

Maaliskuussa 2013 ryhmät aloittivat havainnoinnin ja dokumentoinnin. Havainnoinnin tavoitteena oli tuottaa tietoa siitä, miten osallisuus tällä hetkellä näkyi toiminnassa. Tarkoitus oli saada konkreettista tietoutta siitä, millaisia lasta osallistavia toimintatapoja ryhmissä oli jo käytössä. Havain-

noinnissa kirjattiin ylös heidän mielestään osallisuuteen liittyvät asiat. Havainnointia voidaan Kanasen (2012, 95) mukaan käyttää koko muutosprosessin ajan arvioitaessa sen etenemistä.

Tutkimuskysymykset näissä vaiheissa olivat:

Miten osallisuus määritellään?

Miten osallisuutta tuetaan tällä hetkellä?

Millä osallisuuden tasolla ryhmä on tällä hetkellä?

Mitkä ovat tämän hetken menetelmien vahvuudet, mahdollisuudet, uhat ja heikkoudet?

Ryhmät löysivät havaintojensa perusteella seuraavanlaisia osallistavia toimintamenetelmiä eri ryhmissä; pienryhmätoiminta, leikki-/toimintataulu, vastuualuetaulu (koskien erilaisia pieniä työtehtäviä), projektit, blogi, sadutus, vapaaleikki ja perushoitotilanteissa erilaisia osallisuutta huomioivia tekijöitä, lähinnä ruokailuun liittyvät asiat esim. ruuan itse ottaminen, juoman valitseminen, ruoka-apulainen.

Mietimme yhdessä sitä, mikä osallisuuden taso näillä toimintamenetelmillä oli jo saavutettu. Ryhmien omat arviot olivat kolmannella ja neljännellä tasolla. Kaksi ryhmää ei osannut sanoa, millä tasolla he olivat tällä hetkellä. Pohdimme osallisuutta tarkemmin Shierin tasojen mukaan ja osa ryhmistä totesi, että heillä oli valmiuksia ottaa lapset mukaan päätöksentekoon, mutta pelko siitä, että lapset valitsevat aina samaa tekemistä esimerkiksi toiminnassa ja leikeissä, rajaa mahdollisuuksien antamista. Heidän mielestään aikuisilta puuttuu luottamus lasten mahdollisuuksiin tehdä hyviä valintoja.

Osallisuuden tasojen pohdintojen jälkeen mietimme swot-analyysin kautta ryhmässä käytössä olevaa toimintamenetelmää tai toimintamenetelmää, jota he voisivat käyttää. Tutkimuskysymyksenä tässä vaiheessa oli: Mitkä ovat toimintamenetelmän vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat?

Osa ryhmistä alkoi pohtia pienryhmätoiminnan vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia. Pienryhmätoiminnan vahvuudeksi he löysivät kiinteät ryhmät, vuorovaikutus, selkeät rytmit, yksilöllisempi huomioiminen, lapsen havainnointi, leikkirauha ja pitkäkestoiset leikit. Heikkouksia olivat kaverisuhteiden katkeaminen pienryhmätoiminnan aikana (kaverit eri ryhmissä), henkilökunnan puute (esim. sairauslomamat), tilat eivät tue pienryhmätoimintaa ja pienryhmien lasten vähäinen määrä (ei kaveria). Mahdollisuuksia olivat vuorovaikutus, havainnoinnin helppous, lapsiin

tutustuminen oli helppoa, osallistuminen, ikätasaisen leikin huomioiminen, eri temperamenttien huomioiminen ja kaverisuhteiden luomisen helppous. Uhkiksi nähtiin sairauslomat (ei sijaisia) ja aikuisten sitoutumattomuus.

Ryhmät pohtivat myös lasten mukaan ottamista toiminnan suunnitteluun. Tavoitteeksi asetettiin, että lasten ideat saisi yhdistettyä kaupungin varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmien tavoitteisiin. Lasten ideoiden esittäminen tapahtuisi kerran viikossa pienissä ryhmissä, joissa lapset voisivat kertoa, mitä he haluaisivat seuraavalla viikolla tehdä. Aikuiset ”jalostaisivat” ehdotukset käytäntöön.

Ryhmät pohtivat myös osallisuutta yleensä ryhmässä. Vahvuuksiksi osallisuuden huomioonottamisessa he kirjasivat, että pienryhmätoimintaa on aina mahdollisuus toteuttaa ja sen kautta lapset tulevat yksilöllisesti huomioituiksi. Kaikki kasvattajat tekevät työtä yhdessä ja heillä on samat tavoitteet, kasvattajilla on osaamista eri asioista ja askareita tehdään yhdessä lasten kanssa. Heikkous oli, että aina ei voi tehdä niin kuin lapsi haluaa. Mahdollisuuksiksi nousi mahdollisuus toimia aina pienryhmissä ja aikuisilla oli mahdollisuus auttaa kaikkia lapsia. Uhkaksi nähtiin se, ettei ollut valmiita malleja osallistaviin toimintamenetelmiin. Ryhmiä kiinnosti myös milloin lapsi saa valita ja milloin aikuinen päättää sekä sen välikä osallisuuden kehittäminen aikaa muulta tärkeämmältä.

Osa ryhmistä pohti toiminta/leikkitaulu-idea osallistavana menetelmänä. Vahvuudet olivat; se rauhoittaa toimintaa, vähentää melua, eri-ikäisten lasten vuorovaikutus, leikkien monipuolistuminen ja leikkirauha sekä aikuisten parempi sijoittuminen huoneisiin. Heikkous oli toiminta/leikkitaulu-idean keskeneräisyys. Mahdollisuuksiksi mainittiin osallisuuden lisääminen ja käyttötarkoituksen laajeneminen. Uhka oli toiminnan/leikin valintahetken venyminen liian pitkäksi (lapset kyllästyvät odottamaan omaa vuoroaan).

Tehdessämme yhteenvedon swot-analyysin tuloksista nousi keskusteluun joidenkin työntekijöiden pelko siitä, että muut tärkeämmät asiat jäävät tekemättä, tulee lisää työtä ja aika ei riitä. Osa koki myös sen hankalaksi, jos lapset saavat päättää kaikesta. Turjan (2011, 53) mukaan lasten osallisuuden vastustamista perustellaankin usein sanomalla, ettei lapsilla ole vielä taitoja vaikuttaa omiin asioihinsa tai sitten aikuiset pelkäävät lasten olevan liian paljon äänessä ja horjuttavan aikuisen auktoriteettiasemaa. Lapsen osallisuutta pidetään myös monesti jonain ylimääräisenä, aikaa ja henkilökuntaa vaativana asiana, jota toteutetaan ehkä vain silloin, kun siihen on resursseja. Myös Venninen, Leinonen ja Ojala (2010, 31–35) ovat tutkimuksessaan selvittäneet esteitä

lapsen osallisuuden mahdollistamiselle. He jaottelevat esteet ammatillisiin taitoihin liittyviin esteisiin, työhyvinvointiin liittyviin esteisiin, erityistarpeisiin liittyviin esteisiin, rutinoituneisiin käytäntöihin liittyviin esteisiin ja suhdelukuihin liittyviin esteisiin. Esittelen esteet taulukossa *TAULUKKO 1*.

TAULUKKO 1. Esteet lapsen osallisuudelle. Venninen, Leinonen & Ojala (2010, 31–35)

<p>Ammatillisiin taitoihin liittyvät esteet</p>	<ul style="list-style-type: none"> - osallistavien toimintatapojen puute - havainnointitaitojen puute - keskittymisen puute - organisointitaitojen puute - tietämättömyys lapsen kehityksestä - aikuiskontaktien tarve
<p>Työhyvinvointiin liittyvät esteet</p>	<ul style="list-style-type: none"> - melu - kiire - aikuisten väsymys - huonot tilaratkaisut - priorisoinnin puute - muut työt
<p>Erylystarpeisiin liittyvät esteet</p>	<ul style="list-style-type: none"> - lasten kieli- ja puhetaidon puute - erityistuen tarpeet - vanhempien tarpeet
<p>Rutinoituneisiin käytäntöihin liittyvät esteet</p>	<ul style="list-style-type: none"> - aikataulut - rutiinit
<p>Suhdelukuihin liittyvät esteet</p>	<ul style="list-style-type: none"> - lasten määrä - aikuisten määrä - vaihtuva henkilöstö

7.3 Osallistavan toimintamenetelmän käyttöönotto

Tavoitteena tässä vaiheessa oli kehittää toimivia osallistavia toimintamenetelmiä ja valita mikä osallistava toimintamenetelmä ryhmässä otetaan käyttöön. Aineistonkeruu menetelmänä tässä vaiheessa olivat muistiinpanot keskusteluista ja kyselylomake (LIITE 2).

Tutkimuskysymykset tässä vaiheessa olivat:

Millaisilla toimintatavoilla osallisuutta lisätään?

Millaisissa toimintatavoissa lapsen osallisuus toteutuu parhaiten?

Millaiseen osallisuuden tasoon kyseisellä toimintatavalla päästään?

Toukokuun 2013 lopussa meillä oli koko päivän kestävä suunnittelu- ja kehittämispäivä, jossa yhtenä aiheena oli lasten osallisuuden näkyminen Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa. Keskustelimme yhdessä Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman osallisuutta sisältämistä asioista. Sen jälkeen pohdimme konkreettisesti jo käytössä olevia osallisuutta lisääviä toimintamenetelmiä pienryhmissä, joissa oli henkilökuntaa eri ryhmistä. Tarkoituksena oli saada aikaan pohdintoja eri näkökulmista, jotta eri ryhmien jo käytössä olevista osallisuutta lisäävistä toimintamenetelmistä tulisi mahdollisimman monelle tietoa ja ne saisivat mahdollisuuden ja-lostua ja levitä.

Pohdintaa ja ajatusten vaihtoa käytiin pienryhmätoiminnasta ja toimintataulun käytöstä. Ryhmien mielestä pienryhmätoiminnan avulla voidaan saavuttaa Shierin tasoissa jopa viides taso, jos aikuisilla vain on tahtoa siihen. Toimintataulun avulla päästäisiin heidän mielestään tasoon neljä. Toimintamenetelmät, joissa osallisuus toteutuisi parhaiten, oli ryhmien mielestä sellaisia missä lapsi suunnittelee ja tekee itse esim. äitienpäiväkortti.

Ryhmät pohtivat myös osallisuutta tukevinä toimintamenetelminä lastenpalavereita toiminnan suunnitteluun sekä projekteja, joissa lapsi on aktiivinen toimija ja mukana ideoinnissa ja päätöksissä. Ryhmien mielestä projekteissa oli hyvät mahdollisuudet päästä Shierin neljänteen tasoon, jopa viidenteen aikuisten oikealla asenteella. Toimintamenetelmien mahdollistamiseksi tarvittaisiin tilat pienryhmätoiminnalle, aikaa suunnittelulle, aikuisten aitoa kiinnostusta lasten ideoista sekä arvostusta lasten näkemyksille. Toimintamenetelmät vaatisivat sitoutumista, aikaa ja aikuisten luopumista halustaan hallita.

Elokuussa 2013 jokainen ryhmä valitsi minkä osallisuutta lisäävän toimintamenetelmän he ottavat käyttöönsä ja kehittämiskohteekseen. Ryhmien työntekijöitä oli vaihtunut uuden toimintakauden alettua ja se toi omat haasteensa kehittämistyön sisäistämiseksi. Uudet työntekijät perehdytettiin meneillään olevaan kehittämistehtävään. Kaikki ryhmät halusivat ottaa kehittämiskohteekseen ja käyttöönsä pienryhmätoiminnan. Perusteluina nousi esiin jo käytössä olevan menetelmän kehittäminen ja syventäminen eteenpäin lasten osallisuutta lisäten, arjen pyörittäminen jouhevammin, vuorovaikutukseen panostaminen ja lasten mielipiteiden parempi huomioonottaminen. Kappaleessa 7.3.1 selvennän pienryhmätoimintaa teorian pohjalta.

Ryhmät saivat täytettäväksi arviointilomakkeen (LIITE 2), jonka tutkimuskysymyksenä oli miten pienryhmätoiminta oli käytössä ryhmässä ennen kehittämistyön alkamista ja millä osallisuuden tasolla toimintamenetelmä silloin oli. Lomakkeeseen kirjattiin kehittämistyön lopullinen tavoite ja tavoiteltu osallisuuden taso sekä lähitavoitteet pienryhmätoiminnan kehittämiseksi. Olen koonnut lomakkeista saadut tulokset taulukkoon *TAULUKKO 2*. ja selvennän tuloksia tulevissa kappaleissa.

TAULUKKO 2. Pienryhmätoiminnan käyttäminen ja osallisuuden taso tällä hetkellä, keinot ja tavoitteet osallisuuden lisäämiseen sekä tavoiteltu osallisuuden taso.

Ryhmä	Pienryhmätoiminta aiemmin käytössä	Osallisuuden taso ennen kehittämistä	Keinot > tavoite	Tavoiteltu osallisuuden taso
1.ryhmä	osittain	toinen taso > lapsia tuetaan ilmaisemaan näkemyksiään	lasten keskustelut pienryhmissä joka viikko > lasten toiveet toimintasuunnitelman pohjana, lasten kokemus osallisuudesta	taso neljä > lapset otetaan mukaan päätöksenteon prosessiin
2.ryhmä	on käytössä maanantorstaihin	kolmas taso > lasten mielipiteet otetaan huomioon	viikoittaiset lapsipalaverit pienryhmissä ja lapsihavainnointien dokumentointi > lasten toiveiden huomioonottaminen toiminnan suunnittelussa, lasten osallisuuden lisääminen	taso neljä > lapset otetaan mukaan päätöksenteon prosessiin

				siin
3. ryhmä	käytössä käytössä säännöllisesti	kolmas taso > lasten mielipiteet otetaan huomioon	sopivan kokoiset pienryhmät, siirtymätilanteiden porrastus, aikuisten sitoutuminen > hyvin toimiva arki, ryhmäytyminen omaan pienryhmään, lapsi-aikuinen vuorovaikutuksen lisääntyminen, lapsen rohkaistuminen sanomaan mielipiteensä.	pysyä tasolla kolme > lasten mielipiteet otetaan huomioon
4.ryhmä	on käytössä	kolmas taso > lasten mielipiteet otetaan huomioon	lapset aktiivisiksi toimijoiksi, lapset eivät ole passiivisina kuulijoina, lapsille onnistumisen kokemuksia	tavoitetta ei asetettu
5.ryhmä	ei käytössä	kolmas taso > lasten mielipiteet otetaan huomioon	siirtymätilanteet toimiviksi, saada ”äänetömät” lapset osallistumaan toimintaan, suunnitteluun > lastenpalaverit	neljäs taso > lapset otetaan mukaan päätöksentekoon prosessiin

Palautettujen arviointilomakkeiden mukaan (LIITE 2) saatiin tietoa jokaisen ryhmän tavoitteista ja siitä miten pienryhmätoiminta oli toiminut ennen kehittämisen alkua. Ensimmäinen ryhmä oli aloittanutkin pienryhmätoiminnan kehittämisen heti kauden alettua. Heidän mielestään he olivat olleet tasolla kaksi, mutta he olivat jo mielestään muuttaneet toimintaa osallisuutta lisääväksi ja tulevana tavoitteena oli neljäs taso. He olivat miettineet, miten saisivat lapset osaksi päätöksentekoa? Lähitavoitteena olivat keskustelut lasten kanssa pienryhmissä joka viikko ja keskusteluiden kautta lasten toiveiden huomioiminen toiminnan suunnittelussa. Lopullisena tavoitteena oli, että lasten toiveet olisivat ryhmän toimintasuunnitelman pohjana ja sitä kautta lapset saisivat kokemuksen osallisuudesta.

Toinen ryhmä, jossa pienryhmätoiminta oli käytössä jo edellisellä kaudella, katsoi olevansa tasolla kolme. Pienryhmätoimintaa käytettiin maanantaista torstaihin ja lapsiryhmät olivat aina samat, mutta aikuinen vaihtui kahden viikon välein ryhmien välillä. Pienryhmiä yhdisteltiin, jos lapsia oli vähän. Lyhyen aikavälin tavoitteiksi asetettiin viikoittaiset lapsipalaverit pienryhmissä ja lapsihavaintojen dokumentointi ainakin kerran viikossa. Lopullisena tavoitteena oli lasten osallisuuden lisääminen sekä lasten mielipiteiden huomioonottaminen toiminnan suunnittelussa. Tavoitteena ryhmällä oli päästä tasoon neljä.

Kolmas ryhmä oli myös käyttänyt pienryhmätoimintaa viime kaudella, mutta koki sen olevan epä-säännöllistä ja jos lapsia oli vähän, pienryhmät yhdistettiin. Ryhmä koki olleensa tasolla kolme. Lähtötavoitteena pienryhmissä oli saada aikaan sopivan kokoiset ryhmät, ettei lapsia olisi liian paljon kerralla paikalla. Siirtymätilanteet haluttiin porrastaa ja aikuiset haluttiin sitouttaa toimintaan. Lopullisena tavoitteena oli hyvin toimiva arki, ryhmäytyminen omaan ryhmään, aikuinen - lapsi vuorovaikutuksen lisääntyminen, lapsen rohkaistuminen sanomaan mielipiteensä ja aikuisen sitoutuminen pienryhmätoimintaan. Näillä tavoitteilla heillä oli mielestään mahdollisuus pysyä tasolla kolme.

Neljäs ryhmä oli toiminut edellisellä kaudella pienryhmissä. Heillä ei ollut vakituisia pienryhmiä muuten kuin esikoululaiset olivat suurimmaksi osaksi omassa ryhmässään, mutta he toimivat myös ns. sekaryhmissä. Aamupiiri ja musiikkituokiot olivat koko ryhmän yhtäaikaista toimintaa. He olivat päässeet mielestään kolmanteen osallisuuden tasoon. Lähtötavoitteena heillä oli saada lapset aktiivisiksi toimijoiksi, yrittämään itse. He halusivat välttää tilanteita, joissa lapset istuisivat passiivisina kuulijoina. He halusivat antaa kaikille lapsille onnistumisen kokemuksia ja paljon vihreän värin (liikennevalot; vihreä = hyvin tehty, hienoa, keltainen = varoitus, punainen = keskustelun paikka ja tilanteen läpikäyminen) näyttämistä. Lopullista tavoitetta ei ollut asetettu.

Viides ryhmä ei ollut toteuttanut pienryhmätoimintaa järjestelmällisesti edellisellä kaudella. Toisinaan toiminnan aikaan ja paikalla olevan henkilökunnan mukaan jaettiin lapsia pienempiin ryhmiin. Taso, johon he kuitenkin mielestään silloin pääsivät, oli kolmas taso. Lähtötavoitteeksi he asettivat siirtymätilanteiden kehittämisen toimiviksi. Lopullisena tavoitteena heillä oli saada "äänettömät" lapset osallistumaan toimintaan ja suunnitteluun ja suunnittelun foorumiksi tavoitteena oli ottaa käyttöön lastenpalaverit. Heidän tavoitteena oli neljäs taso.

Missään ryhmässä ei aikaisemmin ollut toteutettu pienryhmätoimintaa säännöllisesti. Joissain ryhmissä lasten pienryhmät pysyivät samoina, mutta pienryhmiä myös yhdisteltiin, jos lapsia oli vähän. Saavutetut osallisuuden tasot olivat 2-3 ja uudet tavoitteet osallisuuden tasoille olivat 3-4. Kaikkien ryhmien kohdalla tavoitteena oli saada lasten mielipiteet näkymään suunnitellussa toiminnassa.

7.3.1 Pienryhmätoiminta eli pienryhmäpedagogiikka

Kallialan (2012, 164) mukaan varhaiskasvatus on ryhmäkasvatusta, jota on järjestetty eri aikoina eri tavoilla. Varhaiskasvatukseen kuuluvan päiväkotitoiminnan on kehityttävä yhteiskunnan kehityksen mukana. Yhteiskunnan muutokset heijastuvat aina lapsuuteen ja lapsiin ja tätä kautta myös varhaiskasvatukseen. 1990-luvun laman jälkeen lapsiryhmät ovat pikkuhiljaa suurentuneet ja päivähoidon käyttöasteita on venytetty äärimilleen. Ryhmiä leimaa usein aikuisten vähyys ja aikuisten tiheä vaihtuminen. (Mikkola & Nivalainen 2010, 9.)

Päiväkodeissa on siirrytty enenevässä määrin pienryhmätoimintaan, jonka käyttö muokkaa toimintaympäristöä uudella tavalla. Pienryhmätoiminnalla tarkoitetaan nykyisin erityiseen suunnitelmalliseen tapaan järjestää lapsiryhmien toimintaa. (Raittila 2013, 69, 74). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2005,18) mukaan hyvin suunniteltu ympäristö kannustaa toimimaan pienryhmissä ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2010,19) pienryhmätoiminta nimitään yhtenä kasvun ja oppimisen tuen muotona, mutta muuten pienryhmätoiminta ei mainita näissä suunnitelmissa.

Pienryhmätoiminta on käytännössä sitä, että lapset jaetaan päiväkodin lapsiryhmissä pienempiin ryhmiin. Yleensä lapsiryhmä koko on yli 3-vuotiailla 21 lasta ja alle 3-vuotiailla 12 lasta, mutta nykyään lasten määrä ryhmissä on vain lisääntynyt, johtuen esim. 10 hoitopäivän/kuukausi ja 15 hoitopäivän/kuukausi käyttäjien päällekkäisistä sijoituksista. Pienryhmätoiminnassa kasvattaja on vuorovaikutuksessa samanaikaisesti vain oman pienryhmän lasten kanssa.

Johnsonin ja Johnsonin (2003, 19) mukaan pienryhmä on ryhmä, jossa kaksi tai useampi henkilö on yhtäaikaaisesti vuorovaikutuksessa keskenään. Jokainen henkilö on tietoinen omasta ja toisensa jäsenyydestä ryhmään.

Pienryhmien koosta ja ryhmien jakamisen perusteista ei ole olemassa tarkkaa suositusta tai määritelmää. Brotheruksen ym. (1990, 100) mukaan pienryhmän koko voi vaihdella kahdesta lapsesta puolikkaaseen ryhmään eli päiväkotimaailmassa noin kymmeneen lapseen. Osa asiantuntijoista määrittelee pienten lasten pienryhmän sopivan koon lasten iän perusteella. Esimerkiksi Wasikin (2008, 516) mukaan 3–5-vuotiaille lapsille sopiva pienryhmän koko on enintään viisi lasta.

Mikkolan ja Nivalaisen (2010, 35) esimerkin pienryhmäjaosta esittelen taulukossa 2.

TAULUKKO 2. Pienryhmien jaot ikäkausittain (Mikkola & Nivalainen, 2010)

10kk – 2v	3-4 lasta
2 – 2,5v	4-5 lasta
3 – 5v	5-9 lasta

Raittilan (2013, 77) tekemän tutkimuksen mukaan nykyään Suomessa joissain päiväkodeissa pienryhmätoiminta on järjestetty niin, että kaksi perinteistä lapsiryhmää (21 yli 3v lasta) on yhdistetty ja niistä on muodostettu kolme viidentoista lapsen ryhmää, joissa kussakin on kaksi kasvatajaa, jotka toimivat parina.

Pienryhmien kokoon vaikuttavat muun muassa lasten ikä ja kehitystaso sekä kasvattajien näkemykset sopivasta ryhmäkoosta. Monipuolinen varhaiskasvatuksellinen osaaminen on tarpeellinen taito pienryhmiä suunniteltaessa, sillä pienryhmien jaolle tulee aina löytyä peruste (Kalliala 2012, 165). Mikkolan ja Nivalaisen (2010, 34–35) mukaan pienryhmän koon on hyvä olla pienempi, jos ryhmässä on erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Pienryhmäjakojen tulee olla sellaisia, että lapsilla on mahdollisuus ryhmässä oppimiseen ja kasvuun sekä toimivaan vuorovaikutukseen. Työntekijöiden on otettava siis huomioon erilaisia näkökulmia pienryhmiä suunniteltaessa. (Mikkola ja Nivalainen 2010, 8)

Tavoitteet, jotka pienryhmätoiminnalle asetetaan määrittelevät sen, muodostetaanko pienryhmästä homogeeninen vai heterogeeninen (Brotherus ym. 1990, 98, 100). Homogeenisessä ryhmässä lapset voivat olla esimerkiksi saman ikäisiä tai heidän taitotasonsa voivat olla samanlaiset. Heterogeenisessä ryhmässä lasten iät ja taidot voivat vaihdella, mutta siinä tapahtuu silti yhteistoiminnallista oppimista (Vilen, Vihunen, Vartiainen, Siven, Neuvonen ja Kurvinen 2008, 219). Ryhmien kokoonpanot voivat myös vaihdella eri toimintojen mukaan. Mikkolan ja Nivalaisen (2010, 34) mukaan lapsilla on mahdollisuus ryhmäytyä pienryhmäänsä paremmin, jos ryhmä pysyy samana koko vuoden ajan. Pysyvyyden kautta lapsi oppii tuntemaan oman pienryhmänsä lapset sekä

luottamaan heihin. Lapsen toimiessa pysyvässä pienryhmässä hänen on helpompi sopeutua myös suurempaan ryhmään eli tässä tapauksessa koko lapsiryhmään, johon hän kuuluu. Myös Karlssonin (2005, 86) mukaan pysyvät pienryhmät ovat tärkeitä, koska vasta ryhmäytymisprosessin jälkeen pienryhmä voi toimia täydellä teholla.

Pienryhmätoiminta ja osallisuus nostettiin kehittämiskohteeksi myös Kiekerön päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmaan syksyllä 2013.

7.4 Toimintamenetelmien arviointi

Tässä kehittämistyön vaiheessa tavoitteena oli saada tietoa siitä miten pienryhmätoiminta toimii arjessa ja tarkoituksena oli kehittää pienryhmätoimintaa edelleen toimivammaksi. Tiedonkeruumenetelmänä olivat videointi ja muistiinpanot keskusteluista.

Tutkimuskysymykset tässä vaiheessa olivat:

Miten pienryhmätoiminta toimintamenetelmänä toimii arjessa?

Mikä toimii hyvin?

Mitä on vielä kehitettävä?

Syyskuun 2013 puolenvälin tienoilla alkoi videohavainnointi ryhmissä. Jokaista ryhmää kuvattiin niin, että saatiin mahdollisimman paljon materiaalia eri tilanteista arjessa. Tavoitteena oli saada kuvattua pienryhmätoiminnan sujumista, osallisuuden lisääntymistä, vuorovaikutusta sekä sitä oliko ryhmä menossa asettamiensa tavoitteiden suuntaan. Kuvaamisen jälkeen ryhmät saivat itse katsoa omaa ryhmää koskevat videonsa.

Jokainen ryhmä piti arviointipalaverin, jossa keskustelimme videoista esiin nousseista asioista. Tarkoitus oli, että ryhmä katsoisi videoita ennen palaveria ja keskustelisi niistä yhdessä, mutta monessa ryhmässä tätä ei ollut ehditty tehdä tai katselu oli jäänyt vähäiseksi. Toisaalta osalle henkilökuntaa jo pelkkä kuvaaminen oli auttanut huomaamaan kehitettäviä asioita ja he kommentoivat niistä heti kameran sammuttua. Kaikilla ryhmillä oli jotain kommentoitavaa videoista ja osa oli jo miettinyt miten asioita voisi tehdä toisin ja kehittämiselle asetettiin uusia tavoitteita. Arviointipalaverit olivat onnistuneita ja ryhmät alkoivat miettiä muutoksia pienryhmätoimintaansa arvioinnin perusteella. Tein vielä arvioinneista ja niiden tuloksista koonnin tulevaa koko työyhteisön ilt-

palaveria varten. Esittelen taulukossa *TAULUKKO 3.* hyviä ja toimivia asioita ja taulukossa *TAULUKKO 4.* kehitettäviä asioita, jotka tulivat esille arvioinneissa.

TAULUKKO 3. Hyvät ja toimivat asiat pienryhmätoiminnassa

<p>1. Pienryhmätoiminnan tukeminen</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ryhmät ovat miettineet pienryhmäajan omiin tarpeisiin sopiviksi - osalla ryhmiä aikuisen vastuu tietystä pienryhmästä on ajallisesti joko viikko tai kaksi - oppimisympäristöä muotoillaan tarpeen mukaan ja kokeillaan uusia ideoita
<p>2. Lasten osallisuuden tukeminen</p>	<ul style="list-style-type: none"> - lapset mukana jumpparadan suunnittelussa, laulujen ja lorujen valinnassa, lapset haluavat laulaa ja lorutella ja niin tehdään, lapset saavat ottaa itse ruuan, lapset saavat olla mukana suunnittelemassa askartelua, ruoka-apulainen, lapset saavat äänestää ovikellon soittoaänen
<p>3. Uudet ideat</p>	<ul style="list-style-type: none"> - aamupiirit pidetään pienryhmissä - osalla ryhmiä aamupiirissä mukavaa toimintaa ei pelkkää istumista, ei aina saman kaavan kautta - jumppapäivinä vain yksi aikuinen on vastuussa jumpan vetämisestä kaikille pienryhmille

TAULUKKO 4. Kehitettävät asiat pienryhmätoiminnassa

<p>1. Aikuisten sitoutuminen</p>	<ul style="list-style-type: none"> - lasten todellinen kuunteleminen, aikuinen – lapsi vuorovaikutus - vapaa leikki > keskittykö aikuiset aina vain tiettyihin lapsiin > parasta havainnointiaikaa > aikuisen sitoutumisen taso
----------------------------------	--

	<ul style="list-style-type: none"> - henkilökunnan vahvuuksien huomioointaminen toiminnan suunnittelussa
2. Toimintojen sujuvuuden kehittäminen	<ul style="list-style-type: none"> - aamupiirien toiminnallisuus ja kesto - siirtymätilanteet - toiminnan lukujärjestymäisyys - tekevätkö kaikki pienryhmät samaa asiaa samaan aikaan tai ainakin samana päivänä - ulkoilun porrastaminen - tilojen käyttö ja käyttötarkoitus - pienryhmän koko/tila - pienryhmätoiminnan aloitusajankohta - iltapäivän toiminta
3. Osallisuuden vahvistaminen	<ul style="list-style-type: none"> - lasten suunnittelupalaverit

Keskustelimme vielä yhdessä esille nousseista hyvistä ja kehitettävistä asioista ja sovimme, että joka ryhmä pohtisi vielä omassa arjessaan sitä, että olisiko näistä yhteisistä ajatuksista apua omien käytäntöjen kehittämiseen ja sen kautta lasten osallisuuden lisäämiseen.

7.5 Havainnointi ja arviointi

Tässä kehittämistehtävän vaiheessa tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten videoiden kautta nousseet kehittämisideat olivat edenneet ja saatiinko niiden avulla pienryhmätoiminta toimimaan paremmin ja lasten osallisuus lisääntymään.

Tutkimuskysymys oli tässä vaiheessa:

Miten kehittämistyö on vaikuttanut pienryhmätoimintaan ja lasten osallisuuden lisäämiseen?

Havainnoinnissa seurattiin tilanteita, jotka ryhmät olivat videoinnin kautta asettaneet kehittämistavoitteiksi pienryhmätoiminnan sujuvuuden lisäämiseksi. Joissain ryhmissä oli tapahtunut vuoden

vaihteessa henkilöstömuutoksia ja uusien työntekijöiden kehittämistyön sisäistäminen oli vielä alkutekijöissään. Ryhmien tavoitteet ja arvioinnit on esitetty seuraavissa kappaleissa ja ryhmät ovat samassa järjestyksessä kuin taulukossa *TAULUKKO 2*.

1. ryhmä

Tavoitteet pienryhmätoiminnan sujuvuuden lisäämiseksi:

Saada ruokailusta ulos siirtyminen rauhallisemmaksi ja oppimis- ja toimintaympäristön muokkaaminen niin, ettei pienryhmätoiminnan aikaan tarvitsisi häiritä toista ryhmää esim. hakemalla huoneesta saksia sekä lasten mukaanotto toiminnan suunnitteluun pienryhmissä, joka oli myös heidän lopullinen tavoite osallisuuden lisäämiselle pienryhmätoiminnan kautta.

Ryhmää havainnoitiin päivän ajan ja huomattiin selviä muutoksia toiminnassa ja arjen sujuvuudessa. Ryhmä piti havainnoinnin jälkeen arviointipalaverin, missä keskusteltiin muutoksista ja käytiin läpi lopullisia tavoitteita ja sitä ovatko ne lähempänä toteutumista. He olivat omasta mielestään onnistuneet muokkaamaan oppimis- ja toimintaympäristöä niin, ettei häiriötä enää tapahtunut niin usein kuin aikaisemmin, mutta tavoitteena oli muokata sitä vielä eteenpäin. Ryhmän aikuinen keskittyi oman pienryhmänsä lapsiin. Ruokailusta ulos lähtemiseen oli myös tehty konkreettisia muutoksia. Nyt pienryhmät olivat asettuneet syömään niin, että porrastetusti ulos lähteminen oli helpompaa. Tilanne oli heidän mielestään huomattavasti rauhoittunut, mutta siinäkin oli vielä jonkin verran hiottavaa. Lopullinen tavoite eli pienryhmissä pidettävät lasten suunnittelukeskustelut kerran viikossa aamupiirissä, eivät näkyneet havainnoinnin aikana. Ryhmä oli kuitenkin luopunut tästä tavoitteesta siksi, koska lapset halusivat pitää yhteisen aamupiirin. Lapset kokivat, että he haluavat pohtia asioita yhdessä ja aikuisten mielestä lapset olivat oppineet ottamaan toisiaan paremmin huomioon ja heidän neuvottelutaitonsa olivat kehittyneet huomattavasti. Lapset olivat huomanneet, että heitä kuunnellaan ja heidän ideoitaan otetaan huomioon toimintaa suunniteltaessa. Lapset ovat mukana päätöksenteossa ja aikuiset ovat valmiita muuttamaan omia suunnitelmiaan yhteisen hyvän edessä.

2. ryhmä

Tavoitteet pienryhmätoiminnan sujuvuuden lisäämiseksi:

Jakaa ryhmä kolmeen pienryhmään aiemman kahden sijaan ja jokaisella pienryhmällä oma aamupiiri, aikuisen sitoutuminen omaan pienryhmäänsä aamupäivän ajan (ei lähde kahville kesken pienryhmätoiminnan) sekä lopullisen tavoitteen ylläpitäminen eli lasten palaverien pitäminen edelleen viikoittain ja sen kautta toiminnan suunnittelu. Toisen lopullisen tavoitteensa eli lasten ha-

vainnoinnin ja dokumentoinnin he halusivat jättää odottamaan, koska he halusivat saada pienryhmätoiminnan sujumaan ensin jouhevammin.

Ryhmän mielestä he olivat saavuttaneet tavoitteensa hyvin. Kolmen aamupiirin pitäminen oli rauhoittanut ja selkiyttänyt aamua ja aikuinen pystyi toimimaan aamupiirillä lapsilähtöisemmin ja lapsen osallisuuden huomioon ottaen. Aamupiireissä lasten oli nyt helpompi opetella odottamaan omaa vuoroaan ja huomioimaan toisten lasten tarpeet. Ainoastaan perjantaisin kokoonnuttiin yhteen aamupiiriin, koska lapset halusivat lelopäivänä esitellä lelunsa kaikille. Aikuinen pysyi nyt omassa pienryhmässään uloslähtöön saakka, eikä lähtenyt välillä kahville, vaan kahvi juotiin aamupalan yhteydessä omassa ryhmässä. Lasten palaverit toimivat viikoittain ja aikuiset olivat opineet paremmin huomioimaan lasten toiveita suunnittelussa.

3. ryhmä

Tavoitteet pienryhmätoiminnan sujuvuuden lisäämiseksi:

Tilojen parempi hyödyntäminen, pienryhmien uudelleen jako, vuorovaikutuksen lisääminen aikuisen ja lapsen välillä, hyvin toimivan arjen sujuminen sekä aikuisten sitoutuminen pienryhmätoimintaan. Näistä kolme viimeistä olivat myös heidän lopullisia tavoitteitaan.

Ryhmän huomasi, että he olivat tehneet muutoksia pienryhmien jakoon, mutta he olivat vielä sekaisin siitä, kuka lapsi mihinkin ryhmään kuului. Ryhmä koki lapsien lisääntymisen ja pienryhmien vaihtumisen haasteeksi. Pienryhmiin jakautuminen tapahtui vasta varsinaisen toiminnan alettua. Yksi ryhmä lähti ulos, toinen leikki ja kolmas alkoi askarrella. Askartelussa toiminta oli liukuhihnamaista; essu päälle, käden maalaus, painaminen ja käsien pesulle. Aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus ei tässä toiminnassa päässyt alkua pidemmälle. Siirtymätilanteissa aikuisia ja lapsia oli samassa toiminnassa monta yhtä aikaa esim. WC:ssä. Keskustellessaan näistä havainnoista, ryhmä pohti, että kyllä he yleensä ovat vessassa pienemmässä porukassa, se vain nyt sattui tällainen päivä. Keskustelimme myös ruokailutilanteesta. Ryhmä huomasi ruokailutilanteen olevan varsin levoton. Aikuiset olivat asettuneet niin, etteivät he voineet pitää silmällä kaikkia lapsia. Syötettäviä lapsia oli kaksi ja kummallakin oli oma aikuinen, joka syötti heitä. Syöttämisen jälkeen aikuinen yritti aloittaa oman syömisen, mutta lapset olivat jo levottomia ja heitä piti suojella kädellä, etteivät he olisi tippuneet syöttötuolista. Ryhmä keskusteli erilaisista vaihtoehtoista organisoida ruokailutilanne, jotta se olisi rauhallisempi. Ryhmä aikoi kokeilla erilaisia vaihtoehtoja.

4. ryhmä

Tavoitteet pienryhmätoiminnan sujuvuuden lisäämiseksi:

Saada aikuisten työnjako selkeämmäksi ruokailutilanteessa, siirtymätilanteiden rauhoittaminen, pienryhmien paikkojen uudelleen organisointi sekä vihreän värin näyttämisen huomiointi.

Aamupalatilanne sujui hyvin ja jokainen aikuinen tiesi paikkansa ja sen kenen kuului jäädä ke-räämään leivät ja maidot kärryyn. Aikaisemmin tähän hommaan tarttui melkein jokainen aikuinen ja lapset asettuivat itsekseen leikkimään tai odottamaan aamupiiriä. Nyt yksi kasvattaja oli vas-taanottamassa lapsia aamupiiriin ja he olivat vaihtaneet yhteen aamupiiriin kahden sijaan. Kes-kustelussa selvisi, että he olivat huomanneet, että lapset kaipasivat jotain yhteistä foorumia ja heidän ryhmäkokonsa on pienempi kuin muiden ryhmien, joten yhteinen aamupiiri oli täysin mah-dollista toteuttaa. Aamupiiri oli toiminnallinen ja nopeasti eteenpäin menevä. Eskareilla on tapana pitää ennen lounasta oma kokoontuminen, missä katsotaan tarkemmin kalenteria ja siellä on es-kareiden omia juttuja. Aamupiiriltä siirryttiin omiin pienryhmiin. Havainnointipäivänä ryhmästä oli pois yksi kasvattaja. Ryhmällä oli havainnointipäivänä ompelukoneella ompelua, jota yksi aiku-nen veti ja hän otti aina yhden lapsen kerrallaan ompelemaan. Toiset lapset saivat leikkiä omissa pienryhmissään ja aikuiset olivat mukana lasten leikeissä keskustellen lasten kanssa ja rikastut-taen leikkejä. Ryhmä keskusteli aikuisten leikeissä mukana olosta ja sen tavoitteena oli saada leikkien kautta huomioiduksi lasten yksilöllisyys ja opeteltavat taidot. He pyrkivät myös siihen, että vihreää väriä näytetään leikeissä mahdollisimman paljon ja näin myös havainnoinnin aikana ta-pahtui. Leikeistä vessaan ja pukemaan lähtö sujui myös rauhallisesti pienryhmä kerrallaan. Ulkoa sisään tulo tapahtui myös porrastetusti. Pienryhmien odottelupaikoissa oli tehty muutoksia ja se rauhoitti huomattavasti tätä vaihetta. Vaikka toimittiin vajaalla työvoimalla, niin silti tunnelma pysyi rauhallisena. Ruokailu sujui hyvin ja päivälevolle meno samoin. Tämä ryhmä oli omasta mieles-tään saavuttanut asetetut tavoitteet.

5. ryhmä

Tavoitteet pienryhmätoiminnan sujuvuuden lisäämiseksi:

Vaihtaa kahden pienryhmän kesken ruokapaikkoja, aloittaa pienryhmätoiminta heti aamupalan jälkeen eli yksi tai kaksi ryhmää ulos heti aamupalalta, suunnitella ja organisoida leikkipaikkoja uudelleen ja lastenpalavereiden pitäminen viikoittain ja sitä kautta ”äänettömien” lasten osallisuu-den lisääminen, joka oli myös heidän lopullinen tavoitteensa.

Tämän ryhmän haasteena on se, että lapsimäärä on suuri ja se toimii kahdessa eri tilassa. Ryhmä oli itse huomannut pienryhmätoiminnan organisoinnin ja suunnitelmallisuuden puutteen toiminnan ja ulkoilun aloittamisessa ja porrastamisessa. Sovittiin, että ryhmä tai ryhmät, joka aamulla menee ensin ulos, olisi aina sama riippumatta siitä kuinka monta lasta siinä on. Tai sitten he suunnittelevat edellisellä viikolla pienryhmäkohtaisen aikataulun sen jälkeen, kun vanhemmat ovat ilmoittaneet lasten hoitoajat. He aikoivat kokeilla jompaakumpaa tapaa. Leikkipaikkoja oli mietitty uudelleen ja niitä oli myös järjestelty eri tavoin kuin aikaisemmin. Lasten suuri lukumäärä iltapäivisin teki leikkitalanteesta kuitenkin levottoman, koska aikuisia oli paikalla enää kolme ja yksi heistä oli pienten puolella. Ryhmä koki tämän ongelmakohdaksi ja yrittävät miettiä siihen vielä uusia ratkaisuja. Lastenpalaverien säännöllisestä pitämisestä oli luovuttu, koska he tunsivat, että heidän pitää saada ensin pienryhmätoiminta sujumaan paremmin.

Johtopäätökset:

Yhtä ryhmää lukuun ottamatta kaikissa oli tapahtunut kehitystä pienryhmätoiminnassa ja sitä kautta myös lasten osallisuuden lisäämisessä. Asetettuja tavoitteita oli saavutettu, uusia tavoitteita oli asetettu ja joitain tavoitteita oli siirretty tai luovuttu niistä kokonaan. Tavoitteista luopumiseen oli syynä lapsilta tulevat ehdotukset ja siirtämiseen syynä saada ensin pienryhmätoiminta sujumaan jouhevammin ja sen jälkeen asettaa tavoite uudelleen saavutettavaksi.

8 KEHITTÄMISTYÖN ARVIOINTIASETELMA

Opinnäytetyössäni, joka on toimintatutkimus, käytän osallistavaa, reflektovaa ja kehittävää arviointia. Arviointia tapahtuu koko ajan arjessa, mutta silti osa tiedosta ja arvioinnista jää pimentoon, koska henkilökunta ei ehdi kirjaamaan kaikkea heti ylös ja myöhemmin se on unohtunut. Jokaisella ryhmällä on kuitenkin viikoittain oma palaverinsa ja tarkoituksena on, että he kirjaavat ainakin kerran kuukaudessa mieleen tulleita asioita kehittämisprosessista.

Kehittämistyöni arvioinnilla pyritään selvittämään onko kyseiset toimintamenetelmät lapsen osallisuutta lisääviä, onko niillä merkitystä arjen sujuvuuteen, saadaanko toimintamenetelmien avulla arjen työ vastaamaan niihin tavoitteisiin, joita Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma on kirjannut koskien lasten osallisuutta ja saadaanko toimintamenetelmien avulla vuorovaikutussuhteet toimivimmiksi.

Arvioinnin tarkoituksena on tuottaa tietoa:

- käytettyjen toimintamenetelmien vaikutuksista osallisuuden vahvistamiseen
- käytettyjen toimintamenetelmien vastaavuudesta osallisuuden tavoitteisiin, jotka on kirjattu Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaan
- käytettyjen toimintamenetelmien soveltuvuudesta ja toimivuudesta päiväkodin arkeen
- käytettyjen toimintamenetelmien vaikutuksista arjen työn sujuvuuteen
- käytettyjen toimintamenetelmien vaikutuksista lapsi-aikuisen vuorovaikutukseen

Arviointikysymykset:

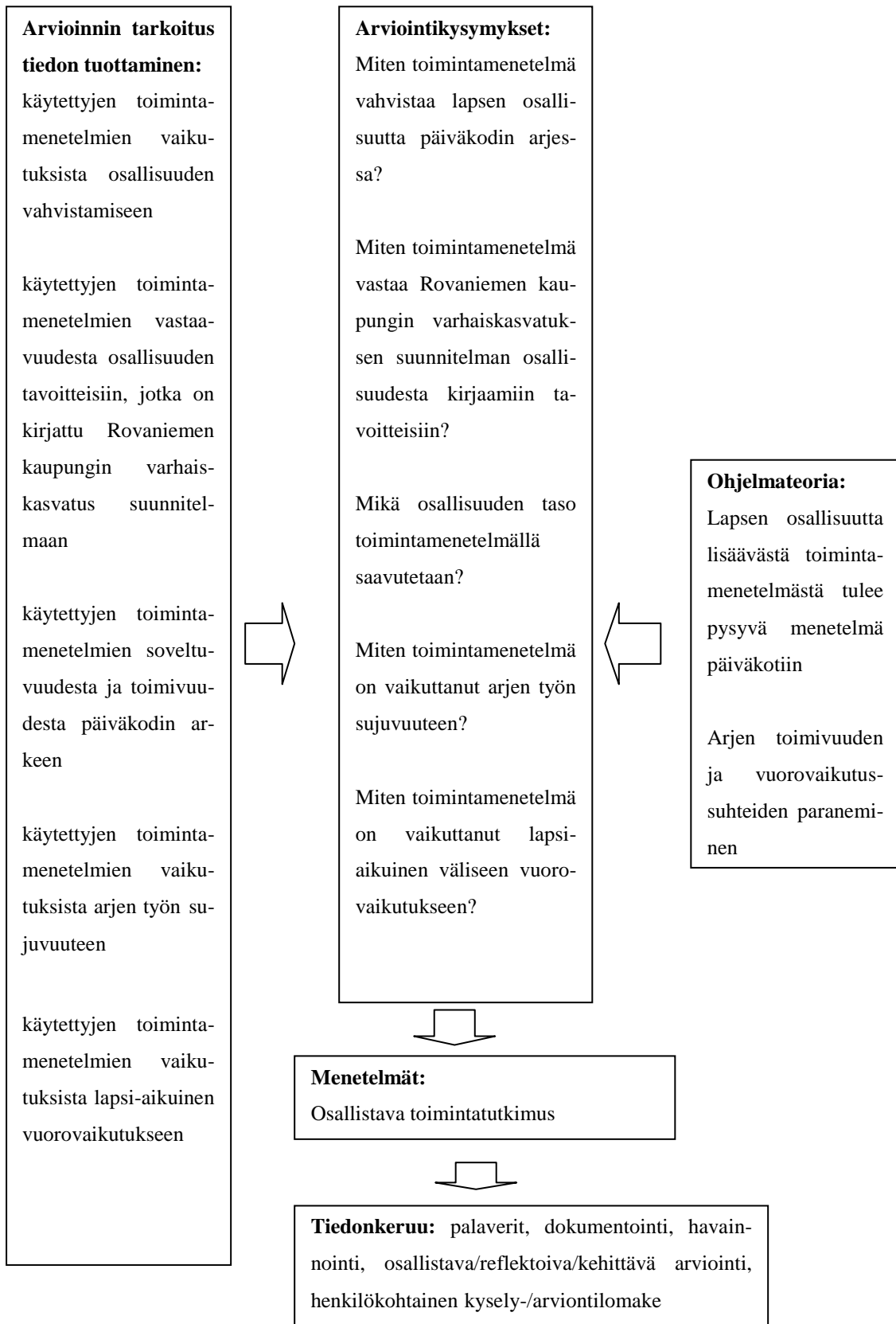
Miten toimintamenetelmä vahvistaa lapsen osallisuutta päiväkodin arjessa?

Miten toimintamenetelmä vastaa Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatuksen suunnitelman osallisuudesta kirjaamiin tavoitteisiin?

Mikä osallisuuden taso toimintamenetelmällä saavutetaan?

Miten toimintamenetelmä on vaikuttanut arjen työn sujuvuuteen?

Miten toimintamenetelmä on vaikuttanut lapsi-aikuisen väliseen vuorovaikutukseen?

KUVIO 1. Arvioinnin viitekehys. (Seppänen - Järvelä & Karjalainen 2008, 223)

Arviointiasetelma

Työyhteisölähtöisen kehittämisen lähtökohtana on arvioiva ajattelu. Arvioiva ajattelu on perustehdävän ehdoilla tapahtuvaa sitä tukevaa ja kehittäväää. Sen tarkoituksena on parantaa tapaamme tulkita, havaita ja ymmärtää toimintaamme ja ympäristöä, missä toimimme. (Seppänen–Järvelä & Vataja 2009, 52.) Koko työyhteisön osallistuminen arviointiprosessiin, esim. osallistavien ja valtaistavien menetelmien avulla, on tärkeää oppimisen ja kehittymisen kannalta. Arvioinnin avulla voidaan tarjota vuorovaikutuksellinen tilaisuus erilaisten näkemysten vaihtoon. Arviointiprosessin myötä myös osallistujien keskinäinen ymmärrys ja verkostoituminen parantuvat ja se lisää osallistujien sitoutumista ja asian omaksi ottamista. (Seppänen–Järvelä & Vataja 2009, 52.)

Kivipellon (2008, 24, 26) mukaan osallistamisen periaatteet tulevat esille erityisesti toimintatutkimuksessa ja osallistavassa tutkimuksessa. Osallistamista perustellaan sillä, että sen avulla tuetaan demokratian, tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden, vapautuksen ja elämän edistämisen periaatteita. Osallistavan arvioinnin käytännöissä tulee näkyä nämä periaatteet siten, että ihmisten tulee itse olla tutkimassa ja kehittämässä heitä koskevia asioita. Samalla ajatellaan, että kun nämä periaatteet toteutuvat, ihmiset aktivoituvat myös tekemään oma-aloitteisesti tarvittavia uudistuksia ja kehittämistoimia. Osallistavassa arvioinnissa pyritään oppimiseen ja yhteisen näkemyksen saamiseen arvioitavista asioista. Osallistava arviointi on yhdessä eri toimijoiden kanssa kannanottamista siihen, mitä tulee muuttaa tai kehittää ja mikä on mahdollisesti jo hyvin ja toimivaa.

Arvioiva ajattelu on reflektiivistä oman työn ja työtapojen avaamista. Sen tarkoituksena on aikaansaada kysymyksiä, jotka liittyvät toiminnan tavoitteisiin ja oletuksiin, niiden toteutumiseen ja toiminnan seurauksiin. Arvioivan ajattelun tarkoituksena on myös toiminnan teorian ja siihen liittyvien vaikutusoletusten näkyväksi tekeminen, selkeyttäminen sekä niiden toimivuuden ja vaikuttavuuden testaaminen käytännössä. (Seppänen–Järvelä & Vataja 2009, 53.) Arvioivan ajattelun tavoitteena on usein myös parantaa palvelujen laatua ja organisointia ja edistää asiakkaiden oikeuksien toteutumista. (Seppänen–Järvelä & Vataja 2009, 54.)

Prosessin arvioinnin tarkoituksena on systemaattisin menetelmin saada tilanne-ehtoinen ja moniulotteinen kehittämisprosessi aukenemaan kaikille osapuolille. Arvioinnissa seurantatiedon, palautteen ja reflektion pohjalta tehdään johtopäätöksiä, joilla kehittämistoimintaa ohjataan kohti tavoiteltavaa visiota sekä tuotetaan tietoa kehittämistoimenpiteiden ja vaikutusten välisistä suhteista. (Seppänen–Järvelä & Karjalainen 2006, 218.)

Työtapojen ja rutiinien muutos edellyttää kykyä tarkastella omaa työtään kriittisesti eli reflektoiden. Reflektointi tarkoittaa toiminnan kyseenalaistamista ja toiminnan taustalla olevan ajattelun ja uskomusten kriittistä tarkastelua. Reflektoidessaan tapojaan toimia ja sitä mikä on toimintatapojen taustalla esim. arvot tai teoriat, työntekijät pyrkivät ymmärtämään, miten ja miksi asiat tapahtuvat tietyllä tavalla. Reflektion tarkoitus on auttaa työyhteisöä toiminnan ohjaamisessa, tuntemattomien asioiden jäsentämisessä kokonaisuudeksi sekä aikaisemman tiedon perusteiden uudelleenarvioinnissa. Kyse on uuden ymmärryksen saavuttamisesta. (Seppänen–Järvelä & Vataja 2009, 56.)

Kehittävässä arvioinnissa painotetaan vuorovaikutuksellisten ja työyhteisön dialogisuuden mahdollistavien rakenteiden merkitystä. Dialogi on avointa, tutkivaa, syvällistä ja tavoitteellista vuorovaikutusta. Se on vuoropuhelua ja vuorokuuntelua, jonka avulla pyritään tuomaan esille osallistujien erilaisia näkemyksiä ja tuottamaan yhteistä ymmärrystä keskustelijoiden välille. Arvioinnissa oppimiskokemukset syntyvät usein juuri dialogisen keskustelun tuloksena. Dialogilla pyritään ennen kaikkea erilaisuuden ymmärtämiseen ja kunnioittamiseen. (Seppänen–Järvelä & Vataja 2009, 56 – 57.)

Työtapojen kehittämisen kannalta on tärkeää, että työhön luodaan rakenteita, jotka tukevat työntekijöiden mahdollisuuksia reflektoida omia kokemuksiaan ja keskustella ja analysoida työtä ja sen vaikutuksia. Itsearviointi voi toimia tällaisena rakenteena. Itsearviointia voi toteuttaa yksittäinen työntekijä, tiimi, työyhteisö tai organisaatio ja se voi kohdistua myös kaikkiin näihin tasoihin. Työhön ja koko organisaatioon kohdistuvan itsearvioinnin tarkoituksena on tehdä hiljainen tieto, yksilölliset kokemukset ja näkemykset näkyviksi. Itsearviointi on menetelmä, joka auttaa työyhteisöä tunnistamaan nykytilansa ja tavoitteensa ja ohjaa tarvittaessa oikaisemaan suuntaa ja palaamaan takaisin oikeisiin asioihin. (Seppänen–Järvelä & Vataja 2009, 57.)

Arvioinnin tekijän on esitettävä itselleen viisi kysymystä ja löydettävä niille vastaus. Ensimmäinen kysymys kuuluu: Milloin arviointia tehdään? Vastauksia on kolme; ennen arvioitavaa toimintaa, toiminnan aikana ja sen jälkeen. (Virtanen 2007, 22.)

Tässä kehittämistyössä arviointia tehdään useamman kerran prosessin aikana. Kehittämistyön alussa arvioidaan, millaisia lasta osallistavia toimintamenetelmiä päiväkodissa on jo käytössä. Myöhemmin arvioidaan valittujen toimintamenetelmien toimivuutta ja niiden mukana tulleita ongelma-kohtia ja lopuksi arvioidaan saavutettiin toimintamenetelmien avulla asetetut tavoitteet ja onko toimintamenetelmä sopiva pysyvä tapa toimia päiväkodin arjessa.

Toinen kysymys on: Missä arviointia pitää tehdä ja miten arviointi kannattaa kohdistaa? (Virtanen 2007, 23).

Omassa kehittämistyössäni arviointia tehdään ryhmien viikkopalavereissa, koko työyhteisön kehittämispöytätyöissä/ -päivissä sekä lopuksi jokainen henkilökunnasta arvioi kirjallisesti saavutettiin asetetut tavoitteet. Kaikki kehittämistyön aikana tapahtunut arviointi kirjataan muistioihin.

Kolmanneksi kysytään: Kenelle arviointia tehdään? (Virtanen 2007, 23).

Opinnäytetyöni arviointia tehdään lähinnä työyhteisölle, mutta myös päivähoiton hallinto on kiinnostunut työni tuottamasta tiedosta ja sen arvioinnista. Arviointitieto on kiinnostanut myös vanhempia.

Neljäs kysymys kuuluu: Mitä täsmälleen ollaan arvioimassa? Arvioinnin kohteella on suuri merkitys eli arvioidaanko toiminnan merkitystä, pysyvyyttä, tuloksellisuutta, tehokkuutta, vaikutuksia tai vaikuttavuutta. (Virtanen 2007, 23.)

Kehittämispöytätyöni arvioinnin kohteena ovat toimintamenetelmän sopivuus pysyväksi menetelmäksi päiväkodissa sekä sen vaikutukset lapsen osallisuuden lisäämiseen, arjen toimivuuteen sekä aikuinen - lapsi vuorovaikutussuhteisiin.

Viidenneksi arvioinnin tekijän tulee miettiä kaikkia motiiveja, joita arviointiin voi liittyä. Julkiseen toimintaan, kuten minun opinnäytetyöni, kytkeytyvällä arvioinnilla on omat teoreettiset perusteensa. Niiden lähtökohdat ovat hallintotieteellisessä, yhteiskuntatieteellisessä ja politiikan tutkimuksen alaan läheisesti liittyvissä järjestelmäteorioissa. (Virtanen 2007, 24.)

9 LOPPUARVIOINTI

Maaliskuun lopulla 2014 jaoin jokaiselle kasvatushenkilöstöön kuuluvalle loppuarviointilomakkeen (LIITE 3). Loppuarvioinnin tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten pienryhmätoiminnan kehittäminen oli vaikuttanut lasten osallisuuden lisääntymiseen. Arviointikysymyksinä olivat arviointiasetelmaani kirjaamat kysymykset, joita käytettiin myös kehittämistyön edetessä ryhmien tavoitteiden asettelun apuna sekä ryhmien arviointipalaverissa. Vastausprosentti loppuarviointiin oli 75 %. Esittelen seuraavissa kappaleissa tulokset loppuarviointi kysymyksille.

Miten pienryhmätoiminta vahvistaa lapsen osallisuutta ryhmän arjessa? Tämän kysymyksen vastauksista nousi neljä eri aluetta, joissa osallisuuden vahvistuminen näkyi.

Esittelen tulokset taulukossa *Taulukko 5*.

TAULUKKO 5. Lapsen osallisuuden vahvistuminen pienryhmätoiminnan kautta

1) Lapsen yksilöllisyys	<ul style="list-style-type: none">• lapsen oppii tuntemaan paremmin ja yksilöllisemmin• lapset saavat enemmän huomiota aikuiselta• lasten oma ääni, yksilölliset tarpeet ja persoonallisuus on tullut paremmin esille• lasten yksittäiset toiveet on helpompi ottaa huomioon• jokaisella lapsella on enemmän aikaa tuoda ajatuksiaan esille• lapset ovat aktiivisia ja oma-aloitteisia toimijoita
2) Vuorovaikutus	<ul style="list-style-type: none">• lapsilla paremmat mahdollisuudet tuoda omia asioitaan ja mielipiteitään esille• vuorovaikutus on parantunut sekä lapsien ja aikuisten välillä sekä myös lasten kesken• lapset tulevat paremmin kuulluiksi ja aremmatkin lapset uskaltavat kertoa mielipiteitään, näkemyksiään sekä ilmaista it-

	seään
3) Leikki	<ul style="list-style-type: none"> • lapsilla on leikeissään parempi leikkirauha • lapsella on helpompi lähteä leikkeihin mukaan • aikuisella on paremmat mahdollisuudet kannustaa ja ohjata lasta leikkeihin
4) Havainnointi	<ul style="list-style-type: none"> • osallisuus vahvistuu pienryhmätoiminnan kautta helpommin toteutettavan havainnoinnin kautta

Mikkola ja Nivalainen (2010, 31) toteavatkin, että pienemmässä ryhmässä lapsella on helppo ja turvallinen olo. Pienessä ryhmässä lapsi tulee yksilönä näkyväksi ja voi olla oma itsensä. Pienryhmätoiminnassa lapsella on mahdollisuus toimia oman kehitystasonsa mukaisesti aikuisen tukemana ja aikuisenkin on helpompi havainnoida lapsen leikkiä ja toimintaa. Myös Heikan, Hujalan, Turjan ja Fonsenin (2011, 55) mukaan pienryhmätoiminta antaa toimivan perustan lasten havainnointiin ja arviointiin. Pienryhmätoiminta mahdollistaa paremman vuorovaikutuksen ja se auttaa aikuisia huomaamaan herkemmin lapsen mahdolliset ongelmakohtat vuorovaikutuksessa. Pienryhmissä leikkitalanteet ovat rauhallisia ja lasten leikki vastaa heidän kehitystasoaan, kunhan vain leikille on tarpeeksi aikaa, välineitä ja aikuinen on mukana leikkiä ohjaamassa. (Mikkola & Nivalainen 2010, 33, 53.)

Mikä Shierin osallisuuden taso pienryhmätoiminnan avulla ryhmässä saavutetaan? Peruste. Kokonaisuudessaan osallisuuden tasot vaihtelivat koko talossa 1-4 välillä. Vastaukset ovat henkilökohtaisia ja sen vuoksi ryhmissä näkyy eri tasoja. Esittelen tulokset ryhmittäin taulukossa *TAULUKKO 6*. ja ryhmät ovat samassa järjestyksessä kuin aikaisemmassa taulukossa *TAULUKKO 2*.

TAULUKKO 6. Shierin osallisuuden taso kehittämistyön alussa, ryhmän tavoite taso, tämän hetkinen taso ja perustelut tämän hetkiselletasolle.

Ryhmä	aloitus taso	tavoite taso	tämän hetkinen taso	perustelu tämän hetkiselletasolle
Ryhmä 1.	taso 2	taso 4	tasoilla 3 ja 4	<ul style="list-style-type: none"> • lapset voivat vaikuttaa toimintaan ja sen suunnitteluun • lapsia tuetaan ja rohkaistaan ilmaisemaan mielipiteitään.
Ryhmä 2.	taso 3	taso 4	taso 4	<ul style="list-style-type: none"> • lapsia kuullaan • lapsia tuetaan kertomaan omia näkemyksiään • lasten mielipiteitä otetaan huomioon erilaisissa arjen tilanteissa • joka viikko lasten palaveri
Ryhmä 3.	taso 3	taso 3	1,3,4 taso	<ul style="list-style-type: none"> • vain vaihtoehdoista valitsemista • lapset eivät ole mukana päätöksenteossa
Ryhmä 4.	taso 3	ei tavoitetta	taso 3	<ul style="list-style-type: none"> • lasten ajatuksia kuunnellaan • lasten ideoita otetaan mukaan toimintaan ja leikkeihin
Ryhmä 5.	taso 3	taso 4	tasot 2 ja 3	<ul style="list-style-type: none"> • aikuisten tieto-taito osallisuudesta ei riitä ylemmälletasolle • lapsia rohkaistaan kertomaan omia mielipiteitään

Miten pienryhmätoiminnan kehittäminen on vaikuttanut arjen työn sujuvuuteen?

Kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että pienryhmätoiminnan kehittäminen oli vaikuttanut positiivisesti arjen työn sujuvuuteen sekä selkeyttänyt ja rauhoittanut toimintaa ja perushoitotilanteita. Aikuisten työnkuvat olivat myös selkiintyneet ja pienryhmätoiminnan aikana keskitytään omaan pienryhmään, jonka kautta lapset tulevat kuulluiksi.

Miten pienryhmätoiminnan kehittäminen on vaikuttanut aikuinen – lapsi väliseen vuorovaikutukseen?

Vastaajien mielestä kehittämistyö laittoi miettimään omaa tekemistään ja sitä onko oikeasti läsnä eri tilanteissa. Pienryhmätoiminnan kehittämisen kautta on tietoisesti muutettu omaa käyttäytymistä ja keskitytty paremmin lasten kanssa keskusteluun ja leikkiin. Lasten toiminnassa huomattiin myös muutosta. Lapset ilmaisivat nyt herkemmin tunteitaan ja tarpeitaan, kun aikuiset olivat pysähtyneet keskittyneesti kuuntelemaan lasta. Lasten ja aikuisten välinen luottamus oli myös lisääntynyt. Työntekijät huomasivat myös itsessään selvää ammatillista kehittymistä ja parempaa ajankäytön hallintaa.

Miten pienryhmätoiminta ryhmässä vastaa Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman osallisuudesta kirjaamiin tavoitteisiin?

Vastaajien mielestä pienryhmätoiminta vastaa kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman osallisuudesta kirjaamiin tavoitteisiin hyvin. Lapset tulevat kuulluiksi omana itsenään, heillä on mahdollisuus vaikuttaa toimintaan ikätasoisesti ja erilaisuus on ryhmässä hyväksyttävää. Useamman vastaajan mielestä lapsen osallisuus on osa arkea.

Onko suhtautumisesi pienryhmätoimintaan ja lasten osallisuuteen muuttunut kehittämistyön aikana ja miten?

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että oma suhtautuminen oli kehittynyt positiivisempaan suuntaan. Osalla vastaajista ei ollut aikaisempaa kokemusta päivähoidossa työskentelystä, mutta he olivat ehdottomasti sitä mieltä, että molemmat sekä pienryhmätoiminta että lasten osallisuuden lisääminen ovat hyviä tapoja toimia. Kehittämistyön aikana moni oli alkanut pohtimaan asioita enemmän lasten kannalta ja oli valmiimpi muuttamaan toimintaa lasten toiveiden suuntaan. Koettiin myös, että kehittämistyö oli lisännyt tietoutta pienryhmätoiminnasta ja lasten osallisuudesta sekä sitouttanut enemmän toimimaan niiden mukaan. Haasteita kuitenkin koettiin toimintamateriaalin jokapäiväisessä käytössä. Henkilöstön vaihtuvuus, henkilöstön poissaolot ja lasten suuri määrä aiheuttivat hankaluuksia toteuttaa pienryhmätoimintaa.

Muita ajatuksia pienryhmätoiminnasta, lasten osallisuudesta ja niiden kehittämisestä.

Vastauksista nousi esille, että lasten vaihtuminen ja lasten lukumäärän lisääntyminen kesken kauden olivat vaikuttaneet kehittämistyöhön. Näistä johtuen pienryhmiin oli jouduttu tekemään muutoksia ja se oli vaikuttanut negatiivisesti joihinkin lapsiin. Osan mielestä pienryhmätoiminta ja

osallisuuden lisääminen ovat paras mahdollinen toimintamenetelmä, mutta vielä paremmaksi sen tekisivät pysyvät pienryhmät ja pysyvät aikuiset pienryhmissä.

9.1 Johtopäätökset

Kaiken kaikkiaan kehittymistä tapahtui jokaisessa arviointiasetelmaan kirjatussa kysymyksessä. Osallisuuden tasojen osalta tietoisuus lapsen osallisuudesta kehittyi. Kehittymistä tapahtui aikuisen asenteessa tulkita tasoja ja peilata niitä omaan itseensä ja oman toimintansa kautta. Pienryhmätoiminnan kehittämisen kautta lasten osallisuus ja sen mahdollisuudet lisääntyivät, arjen sujuvuus parani ja lapsi-aikuisen välinen vuorovaikutus syventyi ja lisääntyi. Arvioinnin kautta näkyi, että aikuisten suhtautuminen pienryhmätoimintaan ja lasten osallisuuteen oli muuttunut positiivisemmaksi kehittämistyön aikana ja työn kehittäminen nähtiin jatkossakin tärkeänä ammatillisen kehittymisen kannalta. Osa ryhmistä oli ottanut käyttöön myös lasten viikkopalaverit, joissa lasten kanssa yhdessä mietittiin tulevaa toimintaa ja näin lapset olivat konkreettisesti osallisina suunnitteluprosessissa.

Kehittämistyön kautta pienryhmätoiminnasta ja sen kautta lasten osallisuuden lisäämisestä on kehittymässä Kiekerön päiväkotiin pysyvä tapa toimia ja lasten osallisuuden lisäämiseen eri menetelmin halutaan kiinnittää jatkossakin huomiota. Tarkoituksena on perustaa päiväkotimme pedagoginen ohjausryhmä, joka koostuu ryhmien lastentarhanopettajista. Pedagogisen ohjausryhmän tehtävänä on jatkaa tämän meneillään olevan kehittämistyön eteenpäinvientiä, tuoda kehittämistyöhön systemaattista arviointia ja tehdä kehittämisestä vielä enemmän koko talon yhteinen tavoitteellinen asia. Ohjausryhmä kokoontuisi noin kolmen viikon välein ja tässä kokoontumisessa jokaisen ryhmän lastentarhanopettaja toisi esille oman ryhmänsä kokemuksia, tavoitteita ja arviointia kehittämistyöstä. Samalla tämä lastentarhanopettajista koostuva ryhmä toimisi mentorointi-foorumina ja ammatillisen kehittymisen areenana.

Tulevana kehittämiskohteena nousee esiin myös lasten havainnointi ja havaintojen dokumentointi eri tilanteissa päiväkodin arjessa ja sen kautta saadun tiedon hyödyntäminen lapsen osallisuuden mahdollisuuksien lisääjänä. Tämän katsottiin helpottuvan pienryhmätoiminnan kautta ja sen oli myös eräs ryhmä alussa erääksi tavoitteekseen asettanut, mutta tavoite haluttiin siirtää, kunnes pienryhmätoiminta on sujuvaa. Tämä kehittämiskohde nousee esiin myös henkilöstölle ja van-

hemmille keväällä 2014 tehdyn laatukselyn kautta, joten sen kehittäminen on tärkeää tulevaisuudessa.

Kehittämistä haluttaisiin suunnata myös vanhempien osallisuuden lisäämiseen. Vanhempien osallisuuden lisääminen yhdessä lasten osallisuuden lisäämisen kanssa antaisi hyvän pohjan kasvatuskumppanuudelle ja sen rakentumiselle. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2005, 31) mukaan kasvatuskumppanuus lähtee lapsen tarpeista, jolloin varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaa lapsen edun ja oikeuksien toteuttaminen. Kasvatuskumppanuudessa yhdistyvät lapselle kahden tärkeän tahon, vanhempien ja varhaiskasvatuksen kasvattajien tiedot ja kokemukset. Vanhempien ja kasvattajien tiedot lapsesta luovat yhdessä parhaat edellytykset lapsen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Koko kaupungin päivähoitoa ajatellen tämän opinnäytetyön perusteella lasten osallisuutta voidaan lisätä kehittämistyön kautta. Pienryhmätoiminnan vakiinnuttaminen päiväkotien toimintamenetelmäksi on kirjattu Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaan jo vuonna 2012. Tämän opinnäytetyön tuloksista ilmenee, että pienryhmätoiminta on eräs menetelmä lisätä lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Nyt tarvitsisimmekin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman päivitystä ja osallistavaa yhdessä pohdintaa siitä, mihin suuntaan haluamme Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatusta viedä.

10 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Kehittämistehtävälle on haettu asianmukaisesti lupa Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatuspalvelujen johtajalta. Tätä ennen kävimme päiväkodin johtajan ja työyhteisön kanssa keskustelun, jossa johtaja totesi koko työyhteisön lähtevän mukaan kehittämistyöhön. Hirsjärvi ym. (2007, 25) mukaan tutkimuksen lähtökohtana tulee olla ihmisarvon kunnioittaminen. Ihmisarvoa on pyritty opinnäytetyössäni kunnioittamaan niin, ettei raportissa mainita työyhteisön jäseniä nimeltä eikä ammattinimikkeitä. Paikkakunta ja päiväkodin nimi mainitaan raportissa johtajan ja työyhteisön luvalla.

Eettisyys sisältyy kaikkiin tutkimuksen aikana tehtyihin valintoihin. Aivan aluksi on tiedon intressin etiikka, joka sisältää tutkimusaiheen valinnan, sen teoreettisen ankkuroinnin, tutkimuksen rajaukset ja tutkimuskysymysten asettamisen. (Viinamäki & Saari 2007, 11.) Alkulan, Pönttisen ja Ylöstalon (1999, 30) mukaan tutkimuksen aiheen tulisi kiinnostaa jotain yleisöä ja yleisö haluaa kuunnella, onko tutkijalla jotain heitä kiinnostavaa uutta tietoa ja miten tutkija sen ilmaisee. Opinnäytetyöni aiheen kiinnostavuus nousi esille heti sitä esittäessäni. Aihe katsottiin kiinnostavaksi niin Oulun ammattikorkeakoulussa, Rovaniemen varhaiskasvatuspalveluissa kuin myös työyhteisössä.

Intressin etiikan jälkeen tulee tiedon hankkimisen etiikka, joka pitää sisällään tutkijan suhteen tutkimuskohteeseen, tutkimusjoukkoon ja aineiston hankinnan toteuttamiseen eri vaiheineen. Aineiston hankinta on monen eri tekijän kannalta eettisesti kriittinen vaihe. Siihen vaikuttaa tutkijan rehellisyys ja avoimuus tai pikemminkin niiden puute, sillä usein tutkimusta tehdään ilman, että toiminnan tarkoitusta avataan tutkimuksessa mukana oleville ihmisille. (Pohjola 2007, 11–12, 19.)

Kehittämistyön aikana osa ryhmistä on kysynyt mielipiteitäni ja ehdotuksiani ja halunneet tukea omille muutoksilleen tai tavoitteilleen. Jokainen ryhmä on kuitenkin tehnyt omat valintansa kehittämistyön edetessä. Olen ollut aidosti kiinnostunut kehittämisestä ja sen eteenpäin viemisestä joskenkin vuoksi, että kyse on työyhteisöstä, jossa työskentelen myös itse.

Tiedon tulkitsemisen etiikkaan kuuluvat aineiston analyysivalinnat ja analyysin toteuttaminen sekä tulosten tulkinnat, käsitteellistäminen ja niiden esittämisen muotoilut (Pohjola 2007, 11–12.) Tuomen ja Sarajärven (2009, 141) mukaan tutkija on lukijoilleen velkaa uskottavan selityksen aineiston kokoamisesta ja analysoinnista. Kun tutkimuksen aikaiset tekemiset on kirjattu yksityiskohtai-

sesti raporttiin, tulevat tutkimustulokset selkeimmiksi ja ymmärrettävimmiksi ja sen kautta lukijat voivat paremmin arvioida tutkimuksen tuloksia. Myös Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2007, 227) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta. Olenkin pyrkinyt raporttia kirjoittaessani tuomaan työyhteisön kehittämistyön aikana tekemää konkreettista työtä, ajatustyötä, tavoitteiden asettelua ja arviointia mahdollisimman yksityiskohtaisesti esiin, jotta sen kautta näkyisi paremmin kehittämistyön aikana tapahtunut muutos niin lapsen osallisuuden lisääntymisessä kuin myös työntekijöiden omassa tiedollisessa kehitymisessä.

Eettisiä haasteita syntyy myös varsinaisen tutkimusprosessin seurauksena. Tutkimuksen valmistuttua se julkaistaan ja silloin on pohdittava julkistamisen etiikkaa ja sen jälkeen on mietittävä myös saatujen tulosten ja tiedon käyttämisen etiikkaa. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa nousevat esiin kysymykset; kenelle, mistä lähtökohdista, mitä varten ja kenen hyödyksi tietoa tuotetaan. Sosiaalisen vastuun etiikka nousee esiin, kun pohditaan tutkimuksen oikeutusta, seurauksia ja vaikutuksia. Pohdittavaksi tulee myös kollegiaalinen etiikka, jossa huomioidaan ja kunnioitetaan toisten tutkijoiden sekä tiedeyhteisöjen työtä. (Pohjola 2007, 12.)

Toimintatutkimuksen luotettavuutta ei voi määrittellä perinteisin menetelmin vaan sen määrittämiseen on löydettävä uusia lähestymistapoja. Luotettavuustarkastelu perustuu lähinnä toimijoiden yhteisten neuvottelujen tulokseen. (Aaltola & Syrjälä 1999, 19.) Kiviniemen (1999, 80–81) mukaan luotettavuuden tarkastelussa voidaan hyödyntää tarkastuskäytäntöä, jossa tutkittavan yhteisön jäsenet arvioivat tutkimuksessa saatuja tuloksia ja niistä tehtyjä tulkintoja.

11 POHDINTA

Olen ollut mukana mielenkiintoisessa prosessissa ja aika on mennyt todella nopeasti. Tuntuu oudolta ajatella, että tämä kehittämistyö aloitettiin reilu vuosi sitten tai oikeastaan jo aikaisemmin ajattelutyönä. Matka on ollut mielenkiintoinen ja antoisa. Olen itse aikaisemmin vuonna 2008 ollut kehittämässä ja aloittamassa pienryhmätoimintaa Kiekerön päiväkodin alle 3-vuotiaiden ryhmässä, mutta silloin ei vielä puhuttu lasten osallisuudesta. Pienryhmätoiminta tuntui jo silloin omalta tavalta toimia, koska se mahdollisti lasten yksilöllisen huomioimisen ja lasten kanssa touhuamisen heidän omien intressien mukaan. Kehittämistyön aikana oma tietouteni lasten osallisuudesta on kasvanut.

Tämän raportin kirjoittamisen aikana olen huomannut, että osallisuuden lisääminen alkaa näkyä enenevässä määrin myös kuntapolitiikassa. Rovaniemellä on laadittu asukkaiden osallisuuden ja vaikuttamisen kehittämissuunnitelma 2013–2016, jossa yhtenä osa-alueena on varhaiskasvatuskäsitteen osallisuuden, vaikuttamisen ja päätöksentekojen mahdollisuuksien lisääminen. Tämä opinnäytetyöni vastaa tuohon osa-alueeseen. Olen mielestäni osannut valita ajankohtaisen ja tarpeellisen kehittämiskohteen opinnäytetyöhöni ajatellen koko Rovaniemen kaupunki organisaatioita.

Varhaiskasvatustalain uudistetaan parhaillaan. Mielestäni laissa tulisi näkyä selkeä määrittely varhaiskasvatuksen sisällöstä ja laadusta. Laissa tulisi määritellä varhaiskasvatusta ohjaavien valtakunnallisten perusteiden asema ja siinä olisi luotava puitteet sisällöltään yhdenvertaiselle varhaiskasvatukselle. Lasten oikeudet pitäisi mielestäni näkyä uudessa varhaiskasvatustalainissa ja myös lasten osallisuus tulisi kirjata yhdeksi sisällön osaksi ja laadun kriteeriksi.

Koin, että pystyimme työyhteisössä puhumaan avoimesti kehittämistyöhön liittyvistä asioista, oli ne sitten positiivisia tai negatiivisia. Loppuarvioinnin mukaan kehittämistyön seurauksena lapsille tarjoutui enemmän aikuisten aikaa ja kehittäminen koettiin merkitykselliseksi ja tärkeäksi. Eli juuri ne asiat, joiden alussa pelättiin jäävän vähemmälle huomiolle, kehittyivät parempaan suuntaan.

Olin positiivisesti yllätynyt, kun huomasin prosessin lopussa, että osa työntekijöistä halusi jatkaa työn kehittämistä edelleen lapsia osallistavampaan suuntaan tai ihan uusien ”kehittämisteemojen” kautta. Sitähän meidän työn pitäisikin olla, arviointia, suunnittelua, tavoitteiden asettelua eli kehit-

tämistä ja nimenomaan pedagogista kehittämistä. Toivonkin, että Kiekerön päiväkodissa säilyy tämä kehittämiskulttuuri.

Tuloksista näkyy, että aikuisten tietoisuus osallisuuden tasoista oli kasvanut. He olivat huomanneet, että asioita täytyy tarkastella oman halun kautta toteuttaa osallisuuden tasoja. Joidenkin ryhmien ajatukset tavoitetuista osallisuuden tasoista olivat todella erilaiset ja se pistääkin miettimään, mistä se voi johtua. Tärkeää yhteisessä tavoitteellisessa kehittämisessä ja toiminnassa on, että koko ryhmä on sitoutunut toimimaan samalla tavalla ja ryhmä on valmis myös kriittisesti arvioimaan toimintaansa. Osallisuuden tasojen vaihteluun ryhmien välillä voi mielestäni vaikuttaa se, että ryhmät ovat ikätasoisesti niin erilaisia, ettei osallisuus voikaan olla samanlaista kaikissa ryhmissä. Meidän kasvattajien tulee vain tiedostaa se mitä osallisuus tarkoittaa eri-ikäisillä lapsilla ja miten me kasvattajina mahdollistamme osallisuuden toteutumisen.

Aula (2011, 35) toteaaakin, että kasvattajalla on tai ei ole osallisuuden mahdollistajan rooli. Osallisuuden mahdollistajana kasvattaja pysähtyy lasten ääreen kuulemaan heidän toiveitaan. Kuulluksi tulemisen myötä lasten arvostus kasvattajaa kohtaan vahvistuu. Nurmi (2011, 7) painottaa, että työntekijän aktiivinen työote osallisuuden edesauttajana mahdollistaa lapsen edun ja osallisuuden toteutumisen. Työntekijän tehtävänä on tarjota lapselle kasvuolosuhteet, joissa lapsi kokee aidosti olevansa osana yhteisöä.

Itselleni kehittämistyö oli uusi asia, mutta mielestäni onnistuin siinä hyvin. Innostus kehittämiseen syntyi. Kehittämisellä pitää mielestäni olla aina jokin päämäärä, visio, jota kohti mennä. Itse koen, että kehittämisellä täytyy olla vaikutusta omaan ammatilliseen kehittymiseen, kehittämisen täytyy innostaa työhön ja sillä tulisi olla merkitystä myös asiakkaalle ja sitä kautta palvelun laatuun.

Tähän loppuun halusin tuoda vielä erään esimerkin meidän aikuisten ”taidosta” tehdä lapsesta ulkopuolinen. Varhaiskasvatuksen pappi Elina Kaunisto kirjoittaa Pikkuväki-lehden kolumnissaan tapahtumasta, jossa hän oli keskustelemassa 5-6-vuotiaiden lasten kanssa siitä, minkälainen puhe on hyvää ja tekee iloisen mielen ja myös siitä, minkälainen puhe on pahaa ja tekee surulliseksi. Keskustellessaan lasten kanssa hän huomasi, yhden lapsen istuvan hiljaa ja vain tuijottavan häntä kädet puuskassa. Elina Kaunisto oli huomannut, että lapsen mielessä liikkui jotain todella tärkeitä ajatuksia ja kun oli tullut hetken hiljaisuus, oli lapsi sanonut, edelleen tiukasti häntä tuijottaen; ” Kyllä lapsille pitää puhua samalla tavoin kuin ihmisille.” Elina oli pyytänyt lasta kertomaan, mitä hän oikein tarkoitti ja kävi ilmi, että lapsi oli liian monta kertaa kuullut aikuisten sanovan, että

ei kykenisi ymmärtämään jotain, koska oli liian pieni. Lapsi oli kokenut jääneensä osattomaksi tärkeistä ja hänen mielestään kiinnostavista asioista sen tähden, että hän oli lapsi. Lapsi ymmärsi, että hän ei aikuisten mielestä täyttänyt sitä mittaakaan, jonka aikuiset olivat oikealle ymmärrykselle asettaneet. (Pikkuväki 2/2014, 9.)

LÄHTEET

Aaltola, J & Syrjäjä L. 1999. Tiede, toiminta ja vaikuttaminen. Teoksessa Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Heikkinen H.L.T, Huttunen, R & Moilanen P. (toim.) 1999, 11–26. 3. korjattu painos. Jyväskylä: Atena.

Alkula, T, Pöntinen, S & Ylöstalo, P. 1999. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Juva: WSOY.

Aula, M–K. 2011. Lapsen paras aikuisen velvollisuutena. Teoksessa Näyn ja kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Nurmi, S. & Rantala, K. (toim.) Helsinki: LK-kirjat/Lasten Keskus Oy, 24–38.

Brotherus, A., Hasari, A. & Helimäki, E. 1990. Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Helsinki: Kirjayhtymä.

Cohen, L, Manion, L. & Morrison, K. 2007. Research Methods in Education (6th Edition). London: Routledge Falmer.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2014. Opetushallitus.

Viitattu 29.12.2014

http://www.oph.fi/download/163781_esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Eskel, P, & Marttila, M. 2013. Osallisuuden kokemus osana yhteisöllisyyttä. Teoksessa P. Marjanen, M. Marttila & M. Varsa (toim.) Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS - kustannus, 75 - 96.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.

Heikka, J, Hujala, E, Turja, L & Fonsen, E. 2011. Lapsikohtainen havainnointi ja arviointi varhaispedagogiikassa. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja. Hujala, E & Turja, L. (toim.) 2011. 54 – 66. Juva: PS - kustannus.

Heikkinen, H. L.T. & Jyrkämä, J. 1999. Mitä on toimintatutkimus? Teoksessa: Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Heikkinen, H. L. T. & Huttunen, R. & Moilanen, P. (toim.) 1999. 25 - 62. Jyväskylä: Atena.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hujala, E., Parrila, S., Lindberg P., Nivala, V., Tauriainen, L. & Vartiainen P. 1999. Laadunhallinta varhaiskasvatuksessa. Oulu: Oulun Yliopisto, Varhaiskasvatuskeskus.

Hännikäinen, M. & Rasku-Puttonen, H. 2006. Päiväkoti ja koulu vuorovaikutuksellina yhteisöinä. Teoksessa Karila, Kirsti, Alasuutari, Maarit, Hännikäinen, Maritta, Nummenmaa, Anna Raija & Rasku-Puttonen, Helena (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Gummerrus. 11–16.

Johnson, D. W. & Johnson, F. P. 2003. Joining Together. Group Theory and Groups Skills. 8th edition. Boston: Allyn & Bacon.

Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoidossa. Helsinki: Gaudeamus.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kaunisto, E. 2014. ”Lapsille pitää puhua samalla lailla kuin ihmisille!” Pikkuväki. Varhaiskasvattajien ammattilehti. 2/2014. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

Karlsson, L. 2005. Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. 2. painos. Jyväskylä. PS – kustannus.

Kemmis, S & McTaggart, R. 2005. Participatory Action Research. NK Denzin and YS Lincoln The Sage Handbook of Qualitative Research, third edition, Thousand Oaks CA: Sage.

Kinos, J. 2001. Lapsilähtöinen varhaiskasvatus. Teoksessa Puheenvuoroja lapsista ja varhaiskasvatuksesta. E. Hujala (toim.) 2001, 2 - 58. Varhaiskasvatus 90 Oy. Oulu: Gummerus.

Kiviniemi, K. 1999. Toimintatutkimus yhteisöllisenä prosessina. Teoksessa Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Heikkinen H.L.T, Huttunen, R & Moilanen P. (toim.) 1999, 63–84. Jyväskylä: Atena.

Kivipelto, M. 2008. Osallistava ja valtaistava arviointi. Johdatus periaatteisiin ja käytäntöihin. Viitattu 19.12.2013

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75668/T17-2008-VERKKO.pdf?sequence=1>

Leinonen, J, Venninen, T & Ojala, M. 2011. Osallisuuden kulttuurin kehittäminen. Päiväkotihenkilöstön näkemyksiä lasten osallisuuden tukemisesta. Teoksessa Mäkitalo, A-R., Nevanen, S., Ojala, M., Tast, S., Venninen, T. & Vilpas B. (toim.) 2011. Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II. Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Soccan ja Heikki Waris – instituutin julkaisusarja no. 26.

Viitattu 30.1.2014

http://www.socca.fi/files/1373/Loytoretkella_osallisuuteen_kehittamista_ja_tutkimista_paivakodin_arjessa_II.pdf

Liimola, A. Lastentarha 1/12. Liiton teemana sosiaalinen kestävyys. Pääkirjoitus. Helsinki: Lastentarhanopettajaliitto.

Marjanen, P., Marttila, M. & Varsa, M. 2013. Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Juva: PS – kustannus.

Metsämuuronen, J. 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2010. Lapselle hyvä päivä tänään. Näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Vantaa: Pedatieto.

Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2010. Tiimille hyvä päivä tänään. Työkirja varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin. Vantaa: Pedatieto.

Murto, K. 1992. Prosessin johtaminen. Kohti prosessikeskeistä työyhteisön kehittämistä. Jyväskylän Koulutuskeskus Oy.

Nurmi, S. 2011. Johdanto. Teoksessa Näyn ja kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Nurmi, S. & Rantala, K. (toim.) Helsinki: LK-kirjat/Lasten Keskus Oy, 6–10.

Parikka–Nihti, M. & Suomela, L. 2014. Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS–kustannus.

Parikka–Nihti, M. 2012. Pieniä puroja. Kasvua kohti kestäväää kehitystä. Lasten keskus.

Pohjola, A. 2007. Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Viinämäki, L & Saari, E. (toim.) 2007. 11–31. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Puroila, A-M. 2002. Kohtaamisia päiväkotiarjessa – kehysanalyttinen näkökulma varhaiskasvatustyöhön. Oulu: Oulun Yliopisto.

Raittila, R. 2013. Pienryhmätoiminta ja leikkialueet. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toimintaympäristö rakentuu arkisissa käytännöissä. Teoksessa Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Karila, K. & Lipponen, L. (toim.) 2013. 69–94. Tampere: Vastapaino.

Rovaniemen kaupungin asukkaiden osallisuuden ja vaikuttamisen kehittämissuunnitelma 2013 – 2016.

Viitattu 10.5.2014

<http://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=f4a09790-beab-481a-beb6-15a8682eb469>

Rovaniemen kaupungin lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämissuunnitelma vuoteen 2015

Viitattu 10.5.2014

<http://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=f82b9d45-525f-4d43-a5b4-5d940165f960>

Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma. 2012.

Viitattu 10.3.2014.

<http://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=bedc83ba-e827-4ee5-870c-caf8357515fa>

Seppänen – Järvelä, R. ja Karjalainen, V. (toim.) 2006. Kehittämistyön risteyskiä. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Seppänen – Järvelä R. ja Vataja K. (toim.) 2009. Työyhteisö uusille urille. Kehittäminen osaksi arjen työtä. Jyväskylä: PS-kustannus

Sinclair, R. 2004. Participation in practice: Making it meaningful, effective and sustainable. *Children and Society* 18(2), 106–118.

Stenvall, E. & Seppälä, U-M. 2008, Talo lapsia varten – Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa, Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA. Helsinki.

Viitattu 23.3.2014

www.socca.fi/aineistot/Talo_lapsia_varten.pdf

Suomen perustuslaki 1999.

Viitattu 28.1.2014

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Tuomi, J. & Sarajärvi A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Turja, L. 2011. Lapset osallisina – kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. *Varhaiskasvatus tänään*. Suomen Varhaiskasvatus ry:n verkkolehti. Toukokuu 2011. 1–15.

Viitattu 1.2.2014

<http://www.peda.net/img/lehti/facei/Turja-toukokuu2011.pdf>

Turja, L. 2011. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2011. Juva: PS – kustannus. 41–53

Valtioneuvoston periaatepäätös lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmasta 2012 - 2015

Viitattu 26.7.2014

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/Kehittamisohjelma_2012-2015/Liitteet/Lanuke_2012-15_hyvaksytty.pdf

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes. Saarijärvi.

Viitattu 2.2.2014

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>

Venninen, T., Leinonen, J. ja Ojala M. 2010. ”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi” Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, SOCCA. Helsinki.

Viitattu 23.3.2014

http://www.socca.fi/files/627/Yhteinen_kokeminen_jaetuksi_iloksi_lapsen_osallisuus_paakaupunkiseudun_paivakodeissa_2010.pdf

Viinamäki, L. ja Saari, E. (toim.) 2007. Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilen, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Siven, T., Neuvonen, S. ja Kurvinen, A. 2008. Lapsuus erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.

Vilka, H. 2007. Tutki ja havainnoi. Vaajakoski: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Virtanen, P. 2007. Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Helsinki: Edita Prima Oy.

Wasik, B. 2008. When fewer is more: Small groups in early childhood classroom. *Early Childhood Education Journal* 35, 515–521.

Viitattu 23.3.2014

<http://link.springer.com/article/10.1007/s10643-008-0245-4#page-1>

YK:n yleissopimus lasten oikeuksista

Viitattu 28.1.2014

http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf

LIITTEET

LIITE 1

Kirjallisuuskatsauksen teokset

Tutkimuksen tekijä, paikka ja vuosi	Tarkoitus	Aineisto, aineiston keruu	Keskeiset tulokset
Komulainen Tanja Oulun seudun ammattikorkeakoulu 2012	Opinnäytetyö. Lasten osallisuuden vahvistaminen päiväkotimuksuteekin toiminnan suunnittelussa. Tavoitteena kehittää lapsen osallisuutta vahvistavia menetelmiä arjen työkaluiksi.	Osallistava ja kommunikatiivinen toimintatutkimus. Aineistot: Systemaattinen kirjallisuuskatsaus, työkoosten muistiinpanot, tutkijan ja työyhteisön tekemät muistiot, ryhmähaastattelu. Tulokset muodostettiin sisällönanalyysin avulla.	Sadutus ja Toiveiden torstai-foorumi vahvistivat lapsen osallisuutta päiväkodin toiminnassa ja toiminnan suunnittelussa. Työyhteisölähtöisesti toteutettu kehittämisprosessi edisti työn kehittämistä ja omaa oppimista. Työmenetelmien käyttöönotto vahvisti aikuisen arvosidonnaista suhtautumista lapsen osallisuuteen.
Emmi Hela, Laura Lahti, Kirsi Polvi Hämeen ammattikorkeakoulu 2013	Opinnäytetyö. Tarkoituksena on tutkia lapsen osallisuutta toiminnassa ja sen suunnittelussa päiväkodissa. Tavoite on tarkastella lasten ja kasvattajien näkemyksiä lapsen osallisuudesta. Tavoite on saada lapsi tietoiseksi omasta osallisuudestaan sekä vaikutusmahdollisuuksistaan. Tarkoitus on lisätä kasvattajien tietoisuutta lasten osallisuuden ko-	Laadullinen tutkimus ja siinä käytetyt aineistonhankintamenetelmät olivat avoin kysely kasvattajille sekä teemahaastattelu lapsille. Aineistonanalyysimenetelmänä käytettiin teemoittelua.	Lapset kokivat olevansa osallisia päiväkodissa. Kasvattajat edesauttoivat lasten osallisuuden toteutumista kuulemalla ja rohkaisemalla. Pienryhmäpedagogiikka ja sen kehittäminen vahvistavat lasten osallisuuden toteutumista päiväkodissa.

	<p>kemuksista sekä omista näkemyksistään lasten osallisuuteen liittyen.</p> <p>Tutkia, miten osallisuutta voidaan vahvistaa pienryhmäpedagogiikan avulla.</p>		
<p>Kaisa-Sisko Kangas Jyväskylän yliopisto 2013</p>	<p>Pro gradu.</p> <p>Tarkoituksena selvittää, mitä hyötyjä ja haasteita päiväkodin pienryhmätoimintaan liittyy ja millä tavoilla lasten osallisuus toteutuu päiväkodin pienryhmätoiminnassa.</p>	<p>Laadullinen, etnografinen tutkimus.</p> <p>Tutkimusaineisto kerättiin havainnoimalla ryhmien pienryhmätoimintaa sekä toteuttamalla kuusi puolistrukturoitua teemahaastattelua työntekijöille.</p> <p>Aineiston analyysissä käytettiin teoriasidonnaista sisällönanalyysiä.</p>	<p>Pienryhmätoiminnan työntekijöihin kohdentuvat hyödyt tulivat esille työyhteisön sitoutumisena pienryhmätoimintaan. Pienryhmätoiminta on lisännyt työntekijöiden yhteisöllisyyttä ja ammatillista kasvua. Niiden lisäksi työntekijät kokivat olevansa läheisessä vuorovaikutuksessa lasten kanssa, mikä edisti työntekijöiden henkistä työssä jaksamista.</p> <p>Lapsiin kohdentuvat pienryhmätoiminnan hyödyt tulivat esille osallistavana pedagogiikkana ja tiloina sekä työntekijöiden ja vertaisten tarjoamana tukena.</p>

			<p>Lasten osallisuus toteutui pienryhmätoiminnassa lasten oman tahdon ilmaisuna, kuulluksi tulemisena sekä palautteen antamisena. Työntekijät mahdollistivat puolestaan lasten osallisuuden ohjaamalla lapsia sekä huomioimalla heitä.</p>
<p>Erika Jokimies Jyväskylän yliopisto 2013</p>	<p>Pro gradu. Selvittää, miten ja millaisena lasten osallisuus ilmenee vuorohoidon toimintaympäristössä sekä minkälaisia mahdollisuuksia ja rajoituksia vuorohoito asettaa osallisuuden toteutumiselle käytännössä. Selvittää millaisien käytännötoimintatapojen avulla lasten osallisuutta voitaisiin vuorohoidossa lisätä.</p>	<p>Laadullinen tutkimus, mukana toimintatutkimuksellisia piirteitä. Aineistonkeruuna toiminnallinen teemahaastattelu.</p>	<p>Tutkimuksen perusteella samat tekijät, jotka iltaisin ja viikonloppuisin mahdollistavat lasten osallisuuden, puolestaan rajoittavat sen toteutumista päiväaikaan. Lasten osallisuus kulminoituu aikuisiin ja heidän toimintatapoihinsa. Lasten osallisuuden lisääminen edellyttäisi vuorohoidossa vallitsevan joustavan toimintakulttuurin laajentamista, olemassa olevien resurssien monipuolisempaa hyödyntämistä sekä lasten osallisuutta edistävien pedagogisten ja konkreettisten käytäntöjen systemaattista</p>

			<p>toteuttamista.</p> <p>Tutkimuksen mukaan lapsilähtöisen ja relationaalisen osallisuuden toteutuminen edesauttaa lasten hyvinvointia ja lisää lasten tyytyväisyyttä sekä aktiivista toimijuutta.</p>
<p>Martta Pyökki- mies Jyväskylän yliopisto 2009</p>	<p>Pro gradu.</p> <p>Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten eri asiakirjoissa ohjataan varhaiskasvatuksen ammattilaisia ottamaan lasten osallisuus työssään huomioon ja miten lasten osallisuutta käsitellään näissä varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa.</p>	<p>Systemaattinen kirjallisuuskatsaus.</p> <p>Aineisto koostui yhteensä 19 asiakirjasta. Tavoitteena oli kuvata valitun dokumenttijoukon sisältöä lapsen osallisuuden näkökulmasta. Tulokset muodostettiin laadullisen sisällönanalyysin avulla.</p>	<p>Tutkimuksen mukaan asiakirjoissa ole juurikaan tapana ohjata aikuisia kysymään lapsilta itseltään tai muuten antamaan heille suoria vaikuttamisen välineitä. Lasten osallisuuden huomioon ottamiseen ohjattiin asiakirjoissa selkeimmin varhaiskasvatusympäristöön ja sen järjestämiseen sekä varhaiskasvatuksen suunnitteluun, tavoitteiden asetteluun ja arviointiin liittyvillä ilmaisuilla. Tutkimusaineiston perusteella näyttää, että ohjaus lasten osallisuuden huomioon ottamiseen ohenee ja vähenee, mitä lähemmäs lasta varhaiskasvatussuunnitelmat tulevat.</p> <p>Asiakirjoista välittyi kuva</p>

			<p>enimmäkseen yksisuuntaisesta vuorovaikutuksesta, jossa aikuinen havainnoi ja mahdollistaa lapsen toimintaa. Kaksisuuntaiseen, yhteiseen vuorovaikutukseen aikuisia ohjattiin satunnaisesti, mutta välineitä siihen ei juurikaan annettu. Lapsen osallisuuden kehittyminen riippuu tutkimusaineiston perusteella hyvin paljon aikuisten välisestä yhteistyöstä.</p>
<p>Marika Korppi, Johanna Latvala Jyväskylän yliopisto 2010</p>	<p>Pro gradu. Tutkimuksen tavoitteena oli testata tutkijoiden kehittämän osallistavan vuorovaikutuksen mallin toimivuutta käytännössä ja sen mahdollisuuksia lasten osallisuuden edistäjänä. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää, miten lapset kokevat osallisuuden ja miten nämä kokemukset näyttäytyvät tutkijan havainnointien rinnalla.</p>	<p>Kvalitatiivinen tutkimus, aineisto koostui haastattelu- ja havainnointiaineistoista. Aineisto on analysoitu teorialähtöisen sisällönanalyysin keinoin.</p>	<p>Tutkimus osoitti, että tutkijoiden laatima osallistava vuorovaikutuksen malli tukee lapsen osallisuuden toteutumista päiväkodin arjessa. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että lasten kokemukset osallisuutensa toteutumisesta vaihtelivat osallistavan vuorovaikutuksen mallin aikana. Tutkimuksen perusteella aikuisen toiminnalla havaittiin olevan merkitystä osallisuuden tukemisessa.</p>
<p>Anne Pekkala Kemi-Tornion ammattikorke-</p>	<p>Opinnäytetyö. Tarkoituksena on tuoda esiin pienryhmäpedago-</p>	<p>Triagulaatiivinen opinnäytetyö. Tiedonkeruumenetelmät;</p>	<p>Tulosten perusteella pienryhmäpedagogiikka on hyvä varhaiskasva-</p>

koulu 2013	giikan mukaisen toimintamallin etuja ja haasteita, sekä sen toimivuutta päiväkodin työntekijöiden toteuttamana.	ryhmähaastattelut ja kirjalliset kyselyt. Teema-analyysi.	tuksen kasvatusmalli.
Tiina Ahokas Lahden ammattikorkeakoulu 2012	Opinnäytetyö. Tarkoituksena selvittää henkilökunnan näkemyksiä lasten osallisuudesta päiväkodissa. Tavoitteena oli, että haastatteluista ja tutkimustuloksista olisi hyötyä tulevaisuudessa päiväkodin henkilökunnan koulutussuunnittelussa ja työn kehittämisessä, jossa fokuksena on lapsen osallisuus.	Kvalitatiivinen tutkimus kolmena ryhmähaastatteluna focusgroup-menetelmällä. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi.	Osallisuuden opettelu. Suunnitelmallisuuden lisäämisellä, toimintamenetelmien muuttamisella, tilaratkaisujen uudelleen järjestämisellä ja kokonaisuudessaan päiväkodissa tehtävän työn kehittämällä voidaan lisätä ja kehittää lasten osallisuuden mahdollisuuksia sekä kokemuksia päiväkodissa. Päiväkodin tiimeissä työntekijöiden välinen keskustelu toiminnan suunnittelusta, toteuttamisesta ja toiminnan arvioinnista on erittäin tärkeää lasten osallisuuden mahdollistamisessa. Päiväkodin tilojen intensiivisen käyttösuunnittelun tarve korostui tutkimustuloksissa.
Jonna Leinonen Helsingin Yliopisto 2010	pro gradu Tavoitteina on tarkastella lasten osallisuutta kunnallisessa päivähoidossa ja varhais-	Tutkimus suoritettiin kyselynä päiväkotien työtiimeille. Opinnäytetyössä tutkimusaineistoa analysoitiin ja	Osallisuuden tasomalli soveltui määrittämään lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvattajien am-

	<p>kasvattajina toimivien aikuisten ammatillisuutta sekä toimintaa ja näkemyksiä lasten osallisuuden mahdollistajina. Tarkastelun näkökulmaksi on valittu Shierin (2001) osallisuuden tasomalli, jossa tarkastellaan lasten osallisuutta vaiheittain rakentuvana kokonaisuutena aikuisen toiminnan kautta.</p>	<p>ryhmiteltiin pääkomponenttianalyysin avulla.</p>	<p>matillisuuden merkitys lapsen osallisuuden tukemisessa korostui aikuisen ja lapsen arkipäiväisissä kohtaamisissa, lapsen kuulemisessa, leikin ja vuorovaikutuksen tukemisessa ja vallan jakamisessa lasten kanssa.</p>
--	--	---	---

Pienryhmätoiminnan kehittäminen osallisuutta lisäävänä toimintamenetelmänä.

RYHMÄ: _____

Kuvailekaa pienryhmätoiminnan käyttämistä ennen kehittämistä ja mihin osallisuuden tasoon silloin päästiin.

Kirjatkaa lopulliset tavoitteet osallisuuden lisäämiseksi pienryhmätoiminnan avulla ja tavoiteltu osallisuuden taso.

Lähtötavoitteet pienryhmätoiminnan kehittämisessä

- 4) Miten pienryhmätoiminnan kehittäminen ja vuorovaikutusarvioinnin lomake on vaikuttanut lapsi-aikuinen väliseen vuorovaikutukseen ryhmässänne?
- 5) Miten pienryhmätoiminta ryhmässänne mielestäsi vastaa Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatuksen suunnitelman osallisuudesta kirjaamiin tavoitteisiin?
- 6) Onko suhtautumisesi pienryhmätoimintaan ja lasten osallisuuteen muuttunut kehittämistyön aikana? Miten?
- 7) Muita ajatuksia pienryhmätoiminnasta, lasten osallisuudesta ja niiden kehittämisestä

KIITOS ☺ VASTAUKSESI ON TÄRKEÄ!